

П 855

XXI

СЕРЕД КРИЖАНОГО МОРЯ.

ОПОВІДАННЯ.

Написав Борис Грінченко.

П'яте видання, з малюнками.

В Костомаров

492
Г855

Бібліотека „Молодість“.

Кн. 14.

СЕРЕД КРИЖАНОГО МОРЯ.

ОПОВІДАННЯ.

Написав Борис Грінченко.

П'яте видання, з малюнками.

У СНІГОВОМУ КРАЇ.

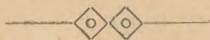
ОПОВІДАННЯ.

Переказала М. Загірня.

Третє видання, з малюнками.

НИБУ

770789

✓ Державна історична
бібліотека УРСР

І. Рушання.

Дико й похмуро на півночі в Росії біля великого Північного океану. Там ліси великі, пущі та нетрі густо поросли по країні, а де лісів нема,—простягаються болота та багна. Сумна й непривітна країна, сумно й непривітно жити людям по над цим холодним крижаним морем. Коротке там літо, а довга зима з лютими морозами та з хуртовинами, та з глибокими снігами. Не поле там годує чоловіка, а море; не хліб там сіє чоловік, а їде у небезпешне море крижане і ловить рибу, б'є тюлені або кити і з того живе. Та важка та праця. Часто не вертаються люде з моря додому—гинуть од бурь та від криги, та від іншого лиха. Але не лякаються того люде сміливо їдуть у небезпешне море, шматка хліба собі шукати.

Була весна. Річка Двина Північна поламала кригу і грюкоче й стугонить, і жене свої темні хвилі у бурхливе Біле море. На їй аж біля самого моря стоїть місто Архангельське, а ще далі до моря островець Соломбало. На Соломбалі всі береги водою поняло, а край берегу хитаються кораблі: скоро мають їхати

в море. Та вже й поїхали деякі, а це ще один чималий двохщоглавий корабель виїздити лагодиться. Звався він „Швидкий“ і виїздив бити кити. Корабель був добрий, уся снасть нова, харчу взято було більше ніж на рік: боялись, що може де в морі зімувати доведеться. Харч був: сухарі, солонина, горілка, або й ром, горох, біб, пшоно, крупи і ще всячина. Узяли й прісної води, бо морської ж не можна пити— вона солона. Та прісної води взяли небагато, бо її можна було добувати і з морської солоної, перегнавши її на лембик: вода парою виходе, а сіль зостається. Були й ліки всякі від хвороби цинги. Ця хвороба цинга по холодних краях дуже людям дошкуляє, і як которий корабель там у дорогу їде, то завсігди від тієї хвороби ліки бере. На мисливство були гарпуни, лопати залізні гострі, сокири, гаки. Корабель був одного багатого купця і добре був улаштований.

Старший на кораблеві, шкипер, був старий мореплавець. Добре він знав море, бо часто по йому їздив. І матроси були народ до моря звиклий добре. А найбільше з їх море знав отой стерничий, що тепер біля стерна стоїть, корабель керує.

Стерно дуже важлива річ на кораблеві. Ним корабель повертається туди, куди треба, а без його хвиля та вітер гнатимуть корабель, куди схочуть. Отож і стерничий добрий— велика річ на кораблеві.

Цей стерничий не старий ще був чоловік, років так як тридцять п'ять, а видко було, що знаючий з його мореплавець був, бо зручно, спокійно і впевнено коло свого діла повертався. Та й обличчам одмітний од ин-

ших був: то все білі та руді, з широкими бородами обличчя, величезні та дужі тіла, а цей на зріст хоч і високий, та ставніший якось: чорняве обличчя у його з довгими вусами без борода; темнокарі очі гострі, але спокійні; обличчя теж спокійне, мов горде трохи. Його звали Гордієм Колосенком. Гордій Колосенко був письменний і розумний чоловік. Він був сирота, змалку пішов у важку працю, багато зазнав лиха. Він їздив по морю спершу тюленів бити, а тепер уже шість років плава на тих кораблях, що кити їздять бити. Він добре знав море, ще краще умів кораблі керувати. Тим його залюбки кожен хазяїн на корабель наймав і давав плату добру. Тепер Гордій стояв біля стерна, а навкруги його метушився народ, розпускаючи вітрила, щоб виїздити. Якір уже підняли і корабель стояв наготові їхати.

Шкипер гукнув:

— Рушай!

Корабель рушив з місця. Вітер напружив вітрила і погнав судно. Всі перехрестилися перед далекою дорогою.

А корабель ішов і хвилі весело хлюпались об його, а на їх зверху білий шум крутився. Чайки кигичучи сновигали над кораблем, мов прощалися з їм. А беріг далеко вже zostався позаду. Вітер був погожий, тим на кораблеві поки мало було роботи: хто сидів, хто лежав на чардаці, хто тяг люльку, слухаючи, як балакали товариші, а хто вже і куняв—приспало його шуміння од невгавучих хвиль. Тільки суворий стерничий гостро дививсь у долину своїми карими очима, не знімаючи руки з стернового колеса.

II. У дорозі.

Уже чимало проплив корабель, поминув Біле море і випливав у широкий Північний крижаний океан. На кораблеві було де-кільки нових матросів, таких, що оце вперше виїхали в море. За весь цей час вони могли придивитися до його и пороспитуватися і про море, і про китів, і про все у своїх товаришів, бувалих мореплавців. Найцікавіший з їх був молодий хлопець Іван. Він недавнечко зайшов до города Архангельського і тепер опинився на кораблеві. Все його зацікавлювало навкруги, на все він роздивлявся своїми голубими веселими очима, про все роспитувався у товаришів. А про те йому було трохи страшно, як слухав він про всяку небезпеку на морі. Одного разу він слухав, як розказувано, що розбило корабель на морі, і несамохіль скрикнув:

— Ох і страшно ж, Господи!

Гордїй був тут. Він глянув своїми гострими очима на хлопця і трохи сердито промовив:—А коли страшно, так чого йшов? Сидів би дома на печі.

Обличчя у Івана трохи мов засмутилося.

Але він зараз же кивнув головою і весело промовив:—Та я не боюся... а йти було треба, ніяк не можна було не йти...

— А що хіба—спитавсь Гордїй—хіба иншої роботи не було?

Іван помовчав. Далі каже:—Була... та думав, що тут більше заробітку буде.

— А звідкіля ти?

— Верстов п'ятьдесят од Архангельського.

Гордій знову питається:—Чого ж аж сюди заліз?

— Так... Дома у нас суужно... вбого... а я сирота, нічого нема—я й пішов,—може що зароблю. Тільки мати стара в мене, ледві ходє. Може, Бог дасть, привезу заробіток,—буде їй спокійніше,—росказував Іван.

— Сирота?—спитався Гордій і ласкавіше глянув на хлопця. Він згадав, як сам колись сиротою тинявся без шматка хліба, поневірявся по чужих людях. Йому жалко стало хлопця. Він спитався:—А більше ніякого роду нема?

Іван каже:—Сестра ще маненька єсть—і замовк сумуючи.

Один матрос засміявсь і сказав:—От буде ще й рюмсати за своєю слободою.

І він зареготавсь, а за їм інші матроси. Іван почервонів.

Гордій каже:—Ну, чого напалися на хлопця? Кожному своє рідне миле.

І він ласкаво глянув на Івана. Іван зрозумів з цього, що Гордій його пожалів. З того часу він улюбив Гордія, а Гордій його. Як бувала яка вільна хвилинка, то Іван так і біжить до Гордія, розпитується то про те, то про се. Він було каже:—А вже й хочеться мені з тими китами побиться! Та досі їх нема! Хоч би побачити, а то ще й не бачив цієї риби.

Гордій каже:—Хиба кит то риба? То тільки його так звать рибою, а він не риба, а звір.

Іван дивується:

— Йо? А чого ж він у воді живе?

Гордій одмовляє:—Того, мабуть, що йому краще у воді. Нема в його таких ніг, щоб

ходити, чи лазити, а вмiє вiн добре плавати, А все ж дихає вiн не зябрами, як риба, а легенями, як людина. Тим вiн i не може по всяк час у водi бути, а повинен на деякий час виринати з води, щоб подихати воздухом. Не риба вiн, а звiр, i дiтей своїх молоком самиця годує.

Иван питається:—А вже великим кит що їсть? Мабуть здоровенну рибу?

Гордiй каже:—Де там тобі! Кит хоч i великий звiр, хоч i паща в його така, що й човен туди з людьми в'їхав би, а глотка в його така маненька, що в неї ледви руку простромиш. Та й зуби бувають тiльки у молодих китiв, а потiм випадають, а замість їх виростає у його в ротi у горiшнiх щелепах сот вiсім рогових палок—кожна мало не два сажнi завдовшки, а пiввершка завширшки.

— А на що ж оце йому?

— Слухай же! Як схочеться йому їсти, вiн роззявить рота, набере в його води, скiльки влiзе, а тодi й випускає крiзь ту сiтку з отого палiчча,—вода витече, а всяка дрiбна рибка, м'якуни, раки, то що зостається в ротi, i кит тим i живиться.

— А сердитий кит?

Гордiй каже:—Та де там тобі! Вiн дуже боязький та ще й дурний мабуть. Дарма що вiн великий, а инодi як нападуть на його акули... Ця велика риба люта, а зуби в неї дуже гострi. Дак як нападуть на його,—так табунами за їм i пливають; так i рвуть з його шматками сало. Инодi заб'ють, загризуть його так, що й здохне кит.

Знов питається Иван:—А великий кит, дядьку?

Гордій каже: — Кит найбільша звірина на світі. Дорослий бува сажень вісім, або й десять іноді; а як би його підперезати у найтовшому місці, то треба б пояса сажень п'ять або шість завдовжки. А важить він стільки, як двісті добре годованих волів—десять тисяч пуд.

— От хоч би скоріше побачити його!

— Не журисть, побачиш!

Ш. К и т и.

Проминуло ще два дні, і Йван справді побачив кита. На кораблеві на щоглі, на тому високому стовпові, що вітрила на йому висять, приправлено було вгорі діжку. У тій діжці що-дня стояв вартовий матрос і дивився, чи не видно де китів. Одного разу вже в обід він гукнув:—Кити!

Усі кинулися з середини з корабля на гору, на чардак, дивитися. Праворуч од корабля, на схід верстов за п'ять пливла купа якихсь величезних темних тіл. Вони широко розганяли хвилю, розбиваючи воду хвостами. Страшидла пливли швидко.

Шкипер гукнув:— Готуйсь! Обглядіть гарпуни, чи добре до вірьовок поприв'язувані! Скалки наготувати! Спускай човни! Сідай по шість чоловіка у човен!

Усе заворушилось, заметушилось. Чотири човни висіли при боці в корабля. Їх миттю поспускано на воду. У кожен сіло по шість чоловіка. Човни рушили. Спереду в човні стояв гарпунар, той, що кита гарпуною б'є. У його в руках гарпуна. Се, ратище залізне гостре, з зазубнем на кінці. Зазубень на те, щоб

як удариш кита, так не вирвалась би гарпуна назад. До гарпуни прив'язано вірьовку. Ця вірьовка довга, але її намотано на прироблену у човні скалку. Як потягти вірьовку, то скалка крутиться і вірьовка розкручується.

Іван теж потрапив на один човен. На тому човні порядкував один старий китобієць Панас.

Матроси з усієї сили гнали човни. Човни линули, як птиці. Панас каже:

— Не плещіть веслами! Не нахиляйтесь наперед, хлопці, та глядіть, щоб скалка не занялася, як почне кит вірьовку тягти!

От уже кити близько. Вони пливуть та мабуть і не помічають човнів. Спереду був найбільший кит, сажень десять завдовжки; він плыв, киваючи головою угору й униз. Голова була страшенно велика: мало не третина всього тіла. Зараз коло голови, по обох боках тіла були плавники, а трохи вище над плавниками невеликі очі. Величезна морда розкрилася. Рот був сажень утри завширшки. Видно було, як усякі дрібні тварючки морські поначіплювалися китові до губів, до вусів. Мабуть їх уже багато набралось в роті. Він стулив губи, вичвиркнув воду та твань морську. Потім ковтнув і мабуть одразу проковтнув усе те в своє величезне черево.

Тії ж хвилини де-кілька чайок, кричучи, посідали китові на широку спину. У спині в кита кублилися тисячі всяких дрібних тварючок. Чайки зараз почали їх видзьобувати та їсти. Величезний хвіст китячий лежав не рубом, як у риби, а лежма.

Панас каже: — Обережніш під'їздить! Та збочіть трохи, збочіть, зверніть у бік, а то

як під'їдемо китові до хвоста, то так лусне, що тільки самі трісочки від човна зостануться.

Човен сміливо й обережно під'їхав до кита і збочив. А з другого боку заїздив другий човен. Усі очей не зводили з кита. Панас

увесь випростався. Рука його напружилася, підвелася. Він кинув гарпуну. Залізо лиснуло на сонці. Гостра гарпуна тяжко встромиласть у спину китові. Панас гукнув:

— Назад!

Човен кинувсь назад. Кит здрігнувся з болю, кинувся з усієї сили, гупонув хвостом по воді, аж хвиля високо встала, і пірнув углиб.

Панас кричить:

— Поливай вірьовки!

Кит потяг за собою вірьовку. Вона так швидко закрутилася на скалці, що аж зашипіла—от-от займеться. Матроси зараз же кинулись її поливати. Панас тим часом узяв другу гарпуну. Але де далі кит плив усе тихше та тихше. Через чверть години він вирнув з моря. Він вичвиркнув воду і спинився, відпочиваючи. Човен під'їхав до його. Іван та Панас знову вдарили його гарпунами. А з другого боку вдарено його з другого човна. Кит знову пірнув у воду. Він біг у воді, як несамовитий, тягаючи за собою човна туди й сюди по морю. Так було хвилин з десять. Панас тільки гука: — Щиріше, хлопці, держіться! Швидче женіть човна!—он він уже випливає!

І справді кит вирнув знову. Він уже був стомлений та змучений. Глибокі рани пороздиралися ще більше. З їх так і цебеніла кров. Широко навкруги почервоніли від крові хвилі морські. Кит тяжко плив. Він помалу викидав з ніздер воду, але страшенно розбивав хвилі своїм величезним широким хвостом. Ще раз кинули гарпунарі по гарпуні. Кит знову смикнув. Але тепер він не пірнув у воду, а поплив ізверху, мов тікаючи. Тільки сили в його вже не було. Він почав пливти тихше, іноді зупинявся, тоді кидався наперед, потім знову ставав. Його почало корчити то в той, то в той бік. Він раз-у-раз бив хвостом по воді.

Човни від'їхали далі, щоб не втрапити йому під хвіст. Вже з ніздер йому не сюркала вода. Нарешті кит випроставсь увесь, важко ліг на бік,— аж черево йому наполовину заясніло з води. Він був мертвий.

Човни під'їхали. Один матрос вискочив з човна і зліз на кита по його крутому бокові. Шкура на китові була слизька. Щоб чоловік не впав у море, у його підошви на чоботах підбиті були гострими шпиньками. Він, а за їм і другі матроси зачепили гаками кита, і два човни потягло його до корабля.

Але двом іншим човнам не так пощастило. Вони вже добивали кита. Та якось один човен необережно під'їхав до хвоста. Кит ляпнув хвостом, розбив човен на тріски, а сам пірнув. Шестеро матросів поглинув страшний вир, що зробивсь, як кит пірнув. З другого човна загукали: — Рятуйте! Люде у воді!

Панас з своїми товаришами кинув убитого кита і мерщій метнувся на поміч.

— Гей, братіки, поспішайте! Пропадуть люде!

Матроси з усієї сили гнали човна. Зараз почали кидати тим людям, що потопали, вірьовки. Люде хапалися за вірьовки, і так їх витягано з води. П'ятьох витягнуто зараз-таки. Але один потрапив саме під китовий хвіст. Кит його дуже вдарив—він очманів і не міг пливти. Він пірнув у воду. Старий Панас каже:—От утопне людина! треба, хлопці, комусь кинутись та витягти його з води! Старий я вже став, а то б і я...

В ту ж мить бліде обличчя знову вирнуло з води, руки простяглись угору, обличчя посиніло. Чоловік непритомно розплющив очі,

хвилину подержавсь на воді і потім знову почав топнути. Гаятись було ніколи. Іван кинувсь у хвилі. Він ухопив утопленого за волосся і таки витяг утопленого на човен. Він був непритомний, його почали трусити, качати. А кит тим часом знову вирнув з води. Він бризкав кров'ю, здригавсь і борсавсь на воді. Човни под'їхали до його і китобійці не дали йому довго мучитись, — зараз добили. Потягли й цього до корабля.

Тим часом прочумався той, що його витяг Іван. Він і каже:—Спасибі ж, тобі, Іване! Я тобі цього по-вік не забуду.

А Іван каже:

— Ет, що там! Сьогодні я тебе, а завтра може ти мене витягнеш.

Уже звечоріло, і всі повернулись на корабель. Другого дні шкіпер звелів привернути до берегу до Лопарської землі. Корабель знайшов затишне місце, і китобійці почали требушити китів. Вірьовками на блоці підтягли голову китові трохи вгору, відрубали її і стягли на корабель. Тоді матроси полізли на кита. Вони прорізували на йому шкуру й сало аж до м'яса упоперек, смугою завширшки півтора аршини. Потім прив'язували до смуги вірьовку. Три матроси згори з корабля тягли за вірьовку. Вірьовка здирала з кита смугу шкури та сала. Ті матроси, що на китові були, підрізували сало залізними гострими лопатами. Так обідрали з усього кита шкуру і сало. Кістки та м'ясо покинули.

Тим часом стягли на корабель голову, з неї вирубали з рота рогове паличча, воно бо вживається на парасольки та на інші речі. Під їм був товстий язик. Він у кита так що мало

й ворушиться. Він був дуже м'який. Один матрос упав на його, та так і вгруз у йому, як у подушці.

Робили весело, сміючися, і швидко доробили все діло.

Потім почалась інша робота. Сало китове різали і топили у величезних казанах. Стопивши лій, наливали у кухви і ховали униз корабля, у трюм. З більшого кита набрали вісімдесят пуд рогових палок і тисячу сімсот пуд сала, а з сала натопили тисячу триста п'ятьдесят пудів лою. За це все можна було вторгувати більш як дві тисячі рублів.

День п'ять топили лій, а потім знов у море виїхали. Знову вартовий гукнув: — Кити! Знову поїхали і вбили двох китів та ще й од-
но китеня, що з матіррю пливло. Китобійцям щастило. Корабель їздив побіля острова Шпіцбергену, за літо набив китів багато і був за малим не повен. Треба було б вертатись. Але шкіперові хотілося ще трошки додати здоби-
чі. Він довго думав і нарешті підійшов до Гордія і спитавсь:—А скажи по правді, Гордію, як ти думаєш, чи можна нам ще раз китів пошукати?

Гордія всі поважали за те, що добре він знав море, і шкіпер часто його питався. Гордій помовчав і сказав:—Глядіть!..

А шкіпер допитується:—А ти як?

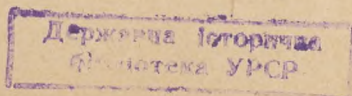
Гордій каже:—Та місяць серпень уже кінчається.

— Так думаєш, що пізно?

— Пізно таки...

— А може ще раз можна?

— Чому не можна? Можна! Та як би чого не було!..

Каже шкіпер:—От, Бог поможе, то й не буде! На небі бурі не видно... Ще раз хоч би стрінуть китів. А як що за тиждень не стрінемо, то й вернемось.

Гордій каже:

— Глядіть!.. ваше діло!

Шкіпер звелів їхати далі на північ—чи не стрінуть ще китів.

IV. Крига.

Корабель рушив. Два дні проїхали і не стріли й одного кита. Третього дні вітер здорово повіяв з півночі. Він почав гнати відтіль крижини. Шкіпер побачив, що їхати небезпешно. Він звелів повертати назад. Але вже щчинилася буря. Величезні хвилі здіймалися, як гори; корабель кидало то туди, то сюди, як трісочку; вітер вив і ревів, як скажений, рвучи снасть. Корабель тріщав і рипів; усю ніч мореплавці дожидалися смерти.

На ранок буря стихла. Але вона наробила лиха: вона понагонила з півночі багато величезних крижин. Вони захарастили все море навкруги корабля і пхали його з усіх боків. Деякі крижини були великі, як гори. Вони були дуже штучні: здавалося, що то палац високий або церква з височенною дзвіницею. Усе це сяло й блищало так, що здавалося, мов би ті палаци й церкви з кришталю, чи з якого дорогого пишно барвистого каміння пороблено. Деякі крижини сяли всякими барвами: червоною, жовтою, зеленою, синьою—все те від сонця. Краса була велика. Але краса ця була страшна. Були крижини кільки верстов завдовжки. Були такі, що сажнів тридцять

заввишки. Одна така крижина могла роздавити корабель. Їхати було страшенно небезпечно. Але стояти було ще небезпешніше.

Шкіпер гукнув:

— Стерничий! Бережи стерна!

Гордій і так беріг. Він змучився за ніч, керуючи корабель у той час, як його шарпала буря. Як би він не вмів так гарно керувати, стерно давно б поламало. А без стерна кораблеві—як птахові без крил. Але тепер Гордій знову стояв біля стерна спокійний і дужий,

неначе всю ніч спав. Керувати поміж крижинами було страшенно важко й незручно. Але Гордій знав, що як помилиться він, то всі вони загинуть, і керував добре. Усі матроси побрали довгі дрючки з залізними накінешниками і відпихали їми небезпешні крижини. Корабель прийшов у такий вузький прохід, що облавки в корабелі трохи не терлись об дві величезні крижини, що стояли по обидва боки. Пішов великий сніг. Крижини пливли і тріщучи розбивались одна об одну, крижані грудки так і сипались. Нарешті корабель дійшов до такого місця, що з його нікуди було вийти: спереду заснувало кригою, а ззаду йшла на корабель величезна, висока крижина. Не можна було іти ні наперед, ні назад. Іван стояв близько Гордія і сказав:

— Господи, що воно буде?

Гордій одмовив:

— Що Бог дасть.

Крижина була так близько, що ось-ось роздавить корабель. Хтось крикнув:—Пропадемо!

— Цить!—гукнув шкіпер.—Одпихай!

А крижина насувалась на корабель і, здавалось, зовсім нависла над їм. Шкіпер знову закричав:

— Одпихай!

Але ніхто не слухавсь: усі поперелякували і кинулись геть од крижини. Але тієї хвилини крижана гора відразу перекинулась і страшенно гупнула в воду. Величезна хвиля линула на корабель, облила його і підкинула вгору. Всі скрикнули. Але Гордій з усієї сили наліг на стерно і здержав корабель. Як усі, поперелякувані, глянули на крижану гору, то її вже не було. Усі перехрестились. Іван спитавсь у Гордія:

— Дядьку, чого це вона впала?

Гордій відмовив:—У неї була дуже велика верхня частина. Спідня частина трошки підтанула—тим і полекшала. Верхня частина переважила і крижина обернулася і пірнула в воду. Добре, що вона поспішила упасти. А як би обернулася трошки згодом, то впала б просто на корабель і роздавила б його.

Але ж вийти не було куди. Крига тісно оточила корабель. Далі йти було не можна.

Над вечір дуже похолоднішало, а вранці мореплавці побачили, що крига позмерзалася. Корабель теж умерз у кригу, тепер він був як прикований до неї. Рушити з місця було ніяк. Можна було тільки ждати. Люде казали: А може, як цю кригу пожене далі на південь, то вона танутиме і ми визволимось?

Але сподіванки були даремні. Вітер віяв уже не з півночі на південь, а на схід. Уся крига з кораблем тихо посувалася теж на схід. Спершу вітер був невеликий. Але де далі, він усе більшав та більшав. Крига почала ламатися. Крижини збивалися до купи, лізли одна на одну, лізли на корабель. Знову можна було боятися, що вони його роздавлять. Уже смеркалося, як стерничий одразу скрикнув:

— Дивись назад! бережись!

Усі глянули назад і побачили величезну стіну з крижаних гір.

Вона летіла на їх, як буря.

Шкіпер гукнув:—Берись, одпихай!

Усі кинулись одпихати крижини дрючками і всім, чим можна було. А крижини злазили одна на одну, і стіна все вищала та вищала. Вона дійшла до корабля, і корабель

затріщав під кригою. Частина снасті поламалась; шкіпер крикнув:—Бережись криги!

А крига так і лізла на корабель. Найменчі крижини розбивались, падали додолу і перерізували вірьовки на щоглах. Люде з усієї мочі силкувались одпихати кригу. Де яких уже поранено гострими грудками криги. Коли

це одірвавсь величезний шматок криги і впав просто на шкіпера. Шкіпер упав. Ту ж мить величезна крижина, завбільшки з корабель, піднялась угору. Як би вона впала на корабель, усі загинули б. А вона піднялась ще вище й похитнулася. Усі скрикнули і одскочили. Коли це корабель одразу підкинуло.

Друга крижина підійшла під його, випхнула його вгору. Корабель мов перекинуло через крижану стіну. Там він знов упав ни кригу, пробив її і опинивсь на воді. Люде скрикнули: „Хвала тобі, Господи!“

Всі кинулись до шкіпера. Але він був мертвий: йому розбило голову. Всі зажурились: шкода було і шкіпера, бо він був чоловік не поганий, та ще думали, як то вони без його вирятуються.

— Вічна пам'ять! Царство йому небесне! — сказав Гордій і перехрестився; перехрестились і всі за їм.

Хтось сказав:—Те і нам усім буде.

Усім зробилося тяжко на серці.

А тим часом крига робила своє діло. Вона знов облягла ввесь корабель.

Він так затріщав, що здавалось, —ось ось роздавиться.

Люде закричали:—Ось коли пропадати.

Але пропадати ще було рано. Незабаром вітер ущухнув, і крига не стала лізти одна на одну. Все зупинилося.

Була ніч. Люде пішли у середину в корабель, у каюти, грітися й одпочивати. Шкіперове тіло взяли і положили до його у хату (у каюту). Його хотіли завтра поховати.

Хтось сказав:—Поховаємо, як що тільки сами живі будемо.

Але ніч проминула спокійно.

V. Острів.

Другого дні вранці наші мореплавці обглядили корабель. Він був дуже поламаний, і в йому пробило кригою бік. Він уже ні на що

не здатний був. Пливти на йому не можна було. Поки всі розглядали корабель, Іван скрикнув:
— Гляньте! гляньте! острів!

Усі подивились. Вони й не помітили, що за ніч їх пригнало до острівця невеличкою. Корабель стояв мало не біля берега. По кризі можна було з корабля на беріг перейти. Люде питалися:—Який це острів?

Але ніхто не знав, де вони єсть, і не міг ніхто сказати, який це острів. Потім пішли всі вкупі у каюту. Треба їм було порадитися. Як зійшлися, старий Панас сказав:— От що, браття: заїхали ми у таке пекло, що хто його зна, чи вернемося додому. Дуже нам скрутню буде. Треба нам уперед розміркувати, що маєм робити, а то так пропадемо.

Усі сказали:— Дід правду каже,

А один матрос говорить:— Кажі-ж, діду, що нам робити? ти найстарший, тобі й казати.

А Панас каже:— Добре! Я от що скажу. Не можна нам без отамана. Нас двадцятеро чоловіка. Без отамана кожне почне, що схоче, робити. Не буде ладу, буде тільки розгардіяш, і ми всі загинемо.

А ті питаються:— А хто-ж буде отаманом?

І почали радиться, хто буде отаманом. Одні казали, що Панас хай буде отаманом. А Панас каже:— Я старий, обберіть молодшого. Ви послухайтесь, що я вам казатиму. Треба отамана такого, щоб добре море знав і щоб розумний був. Кращого отамана, як Гордій, нема. Він багато їздив і море добре зна. Треба Гордія отаманом.

Люде подумали й сказали:— Правда! Нехай Гордій отаманує.

А Гордій каже: — Я отаманом буду. Але треба, щоб ви мене у всьому слухались, а то ладу не буде.

Всі заботились, що слухатимуться отамана. Тоді Гордій сказав: — Як вам здається, чи здатний корабель, щоб пливти в йому, як весна прийде“?

Усі кажуть: — Нездатний, йому бік провалило.

Гордій каже: — І жити на йому не можна. Тільки вітер знову повіє, кригу почне знову ламати, і корабель зовсім роздавить і нас подавить. Треба переходити на острів жити.

Усі згодилися, що Гордій правду каже. Молодчі кажуть: — А в чому ж ми житимемо?

Гордій каже: — Та вже ж треба якось улаштуватися. Розберемо ділування з корабля і зробимо на острові хату. Топити у нас є чим: є вугіль та й лоєм китовим топити можна, їсти є що, на зиму стане. А по весні може Бог корабель пошле до нашого острова.

Так усі постановили і того ж дня хотіли почати хату робити. Але спершу треба було шкіпера поховати. Узяли тіло і пішли по кризі на острів. Там викопали яму, поховали вбитого. У Гордія був молитовник і він прочитав молитву над мертвим. Тоді всі перехрестились і пішли геть. Усім було сумно. — Того ж дня заходились коло хати. Спершу треба було обібрати місце, де будуватись.

Гордій сказав:

— Треба на південнім боці острову будувати хату, бо відтіль видніще, як кораблі йтимуть.

Обібрали гарне місце над берегом. Місце було в улоговині, а з півночі гора його захи-

щала. Тут було затишно. Тоді роскидали сніг і вирівняли землю. Тим часом інші ламали корабель і ділування стягали на острів. Як постягали, почали робити хату. Гордій та ще де-хто уміли трохи теслювати. Вони побрали сокири і почили робити. Отаман змалював план. Хата була чимала, а з нею вкупі коморю. Там хотіли поскладати увесь харч і одежу, що з корабля візьмуть. За десять день хата була готова. В стінах попускано вікна. Скла не було. Замість шибок засклили вікна гладенькими прозорими крижинками. Світ крізь їх проходив, звісно, поганіше, ніж крізь скло. Перетягли з корабля дві чавунні грубки, прилаштували їх і затопили. Поприносили столи, поробили лави. Тоді почали перетягати харч, одежу і струмент з корабля у свою коморю. Так робили аж до Покрови і багато попере-тягали. Гордій хотів був попере-тягати на острів лій китовий увесь, а тоді розібрати зовсім корабель та й його перетягти. Але це діло тільки почали, а вночі знову шкварнула буря. Кригу поламало й понесло, а з нею й решту корабля. Як би оце наші мореплавці zostались на кораблеві, то їх подавило б тепер кригою. Але незабаром потім ударили такі морози, що не можна було з хати й носа виткнути. Крига знов обмерзла навкруг острова. Усі сиділи у хаті і грілися біля печі. Топлива було у їх поки багато, і вони холоду не боялись.

VI. У хаті.

Гордій переніс з корабля папери й книжки. Проміж їми був і календарь. Гордій щодня значив у йому прожитий день, бо инакше

легко можна було заплутатись і погубити дні. Таким побитом наше товариство знало дні, знало й будні, свята та неділі.

Та роботи поки не було багато і в будні. А про те Гордій давав усім однаковий порядок. Що-дня, повстававши, йшли відкидати сніг од хати і прокидати стежку до моря. Хоча ції стежки не дуже треба було, але ж Гордій казав, що неодмінно що-дня треба робити деяку роботу на дворі, щоб не причепилася хвороба—цинга. Ця хвороба буває переважно на півночі і дуже люта. Усі слухалися отамана.

Потім йшли снідати. Снідання, обід і вечерю варило двоє з товариства по черзі: по тижнях. Кухарями обібрали тих, хто більше до цього діла здатний був. Поснідавши, кожен міг робити, хто що хоче.

У товаристві було семеро рушниць, порох та кулі. То хто хотів, ішов на мисливство. На острові велося чимало лисиць та песців. Наші мореплавці били їх для шкур: думали шкури збирати та продати потім, як вернуться додому. Окрім того, були там ще олені та білі ведмеді. Але досі ніхто ще не вбив білого ведмедя.

Рушниць не ставало на всіх і не кожен міг стрільцювати тоді, як хотів. До того декому, наприклад, кухарям, і ніколи було. Тим то отаман порадив, щоб як хто що вб'є, то нести до гурту, а потім уже, як що Бог поможє повернутися додому, поділитися шкурами, чи грішми за їх усім рівно. Усі на те пристали, так і робили.

Обідати зіходились усі в один час. Пообідавши, не сиділи в хаті. Хоч іноді і не хотіло товариство, але отаман усіх знову виго-

нив на двір та все лякав цингою. Хиба вже дуже великий мороз був, то милував. Усі знали, яка страшна та хвороба цинга і слухались.

Увечері що-дня отаман читав євангелію. Усі слухали пильно. Іноді Гордій де-що й ви-ясняв. Серед снігів і криги, серед північного океану чулося Христове слово. Те слово піднімало нещасливим людям вгору їх пониклого духа, робило їх дружнішими і добрішими одного до одного. І так велося що-дня.

Скоро прийшла й зима.

Через місяць після Покрови сонце вже не світило більш. Удень було темно, як і вночі. Так завжди буває зимою по тих краях. Виходити з хати доводилося тільки раз на день. До того ще й морози були такі люті, що дихати не давало, а вітер лице мов ножем різав. Усе замерзало і робилось таке тверде, як камінюка. М'ясо, лій були такі тверді, що ледві сокирою врубасш. Сумно й тяжко було тепер нашому товариству сидіти в хаті. Кожен почав робити якесь діло. Двом сподобалось ковалювати. З великого залізного гачка, що взяли з корабля, вони змайстрували собі вершляг. З камінюки зробили ковадло. Тоді почали кувати з усяких залізних уламків, що з корабля набрали. Вони поробили списи й ножі великі, кажуть:

— Може здадуться.

Другі почали майструвати пастки на лисиць та на псців. Це було не погано, бо пороку було небагато і треба було його берегти. Поставляли пастки. Звіри в їх ловилися, і шури з звірів складалися докупи.

Так день минав по дню.

Тим часом у товариства подралася одежа. Треба було шити нову. У їх були оленячі шкури. З їх вони почали шити собі одежу. Але спершу треба було їх вичинити.

Шкури спершу мочили у сніговій воді доти, поки аж починала злазити з їх шерсть. Шерсть зскрібали. Тоді шкури сушили і мняли у руках, ще й оленячим лоєм поливали. З цього шкури робилися мнякі. Але ті шкури, що треба їх було на кожухи, мочили у воді тільки сутки, а потім так саме мняли, лоєм поливаючи.

Тоді почали краяти, а покраявши—шити. Голок у їх не було. Ковалі покували їм поганенькі шила. Ниток теж не було. Вони розкрутили кодолу і наплели тоненьких вірвовочок. Їми і зшивали. Так пошили собі всяку одежу і обуву. Одежа була не дуже чепурна, та за те міцна й тепла. А як тепла, то й добре, бо не було їм лютішого ворогу, як холод.

Світили увесь день. Світили каганцем з лою.

Увечері отаман і тепер що-дня читав. Потім розмовляли, казали казки, іноді й пісні співали.

Одного разу ввечері вийшли де-які з товариства з хати і побачили, що небо на північ дуже потемнішало, аж чорне зробилося. Тільки не все, а півкружжям (півколом). Почали дивитися, що далі буде. Чорне півкружжя почало від краю білішати спершу вузькою стягою, а далі все ширше й ширше. Незабаром на небі простяглася ясна дуга мало не аршин завширшки. Дуга була біла і мов трохи блакитна. Дуга ворушилася: то вгору піднімалася, то на спід зсувалася; далі почала хитатися то ліворуч, то праворуч. Так тяглося

довго, мабуть з годину. Тоді дуга захвилювала ще більше і в де яких місцях мов попровалювалася. Відтіля відразу вилетіли вогньові стовпи: червоні, зелені, темні, блакитні. Стовпи вилітають мало не до середини неба, хвилю-

ються, то зіходяться, то розіходяться, то пригасають, то знову ще більше палають. Усе небо мов занялося, наче море вогняне зробилося.

Світ пішов усюди. Мов запалали, занялися гора й долина; сніг, крига заблищали барвистими вогнями. Уся земля сяла; здава-

лося, мов на землю прийшло якесь огньове осяйне й блискуче царство.

Це було північне сяєво. Воно буває тільки по тих холодних краях.

Воно бувало часто у гарну годину. Товариство раділо, що хоч години дві видно було. Тоді вони ходили стріляти оленів або становити пастки на лисиць та на песців.

VII. Гости.

Одного разу, як було таке сяєво, шестеро з товариства пішли з рушницями стріляти оленів; восьмеро пішли обглядати і знову поставити пастки. Дома зосталося тільки шестеро. Троє з їх спало. Гордій сидів і щось копирсав, Іван майстрував пастку; ще один вистругував колодочку на ножа. Відразу почули всі, що стеля затрусилася і затріщала. Усі трохи перелякались. Отаман устав і пішов подивитися, що там таке. Він одчинив двері, визирнув, але зараз же вернувся, двері знову зачинив, ще й засунув. Усі спиталися:—Що там таке? А він каже:—Ведмеді на хаті, аж трое.

Усі перелякалися та й не потроху. Білий ведмідь живе тільки на півночі. Він має великий білий смух. Той смух обороня його від холоду. Живе він часом на землі, часом на крижинах таких, що по морю плавають,—де їжі йому більше, там і живе. А їсть саме м'ясо. Море часто викида на береги неживу рибу, здохлих китів, тюленів, або моржів. Він те все жере. А як того нема, то долізе й до гнізд морських птахів—поїсть і яйця й пташенят. Іноді ловить тюленів, а то й на сонного

моржа нападе—як що подужає, то ззість. Плава й пірнає дуже добре. Сила в його велика і стривається з їм небезпечно.

Іван каже:—Це вони почули наш харч,—будуть тепер добуватися. А другий питається:—Та як же вони на хату злізли? Іван каже:—Та біля хати стояла ломака—мабуть по тій ломаці. Отаман каже:—Нема чого дурно час гаяти, балакаючи, а то вони нам і хату розваляють. Треба боронитися.

У їх була тільки одна рушниця, бо всі інші стрільці позабірали. Отаман скоренько її набив, тоді заткнув собі за пояс сокиру. Де-хто взяв списа, а де-хто теж сокири. Коли чують—уже біля дверей ведмідь шкребеться. Іван тільки відчинив двері, а ведмідь у хату лапою. Як би не відскочив Іван—розміжчив би йому голову ведмідь. Але ту ж мить Гордій стрельнув звірові у голову. Ведмідь заревів і подався назад. Дід Панас тим часом кинувся та й причинив двері. Ведмідь розлютувався. Він почав ще дужче шкрябаться у двері.

Отаман каже:—Так він двері полама. Як один, то ще нічого, а як і ті злізуть, та всі сюди, то вони нас подавляють. Треба вилізти у вікно.

Ніхто не хотів лізти: всі боялися. Отаман каже:—Я полізу перший—хто ще?—Іван каже: „І я з тобою“. Отаман говорить:—Ми вискочимо у вікно і вб'ємо цього ведмедя. Тоді мерщій вибігайте у двері і пособляйте тих бити.

Гордій розбив крижину у вікні і вискочив. За їм Іван. На хаті було два ведмеді, а один ламав двері. Гордій підбіг до його і стрельнув йому в бік. Ведмідь заревів і кинувся на людей. Іван ударив його списом. Але

добре не влучив, і ведмідь збив його додолу. Ще одна хвилина, і була б Іванові смерть. Але туж мить Гордій кинув рушницю, вихопив з-за пояса сокиру, підскочив до ведмедя і розрубав йому голову. Ведмідь упав. Іван устав і каже:

— Спасибі тобі, дядьку, а то я пропав би!

Гордій гукнув: — Виходьте!

Усі повибігали з хати, хто з чим. Тим часом велика ведмедиця з ведмедчам побачили це і почали злазити з хати по деревині. Спершу почало злазити ведмедча. Дід Панас з Іваном кинулись, ухопилися за деревину і відкинули її геть. Ведмедча гупнуло додолу й заревло. А про те зараз же встало і кинулось на діда Панаса. Та тут підскочили інші і хто списом, а хто сокирою вбили ведмедча.

Тим часом ведмедиця побачила, що ведмедча б'ють, і стрибнула з хати. Отаман ухопив списа та до неї. Але ту ж мить вона так ударила по списові лапою, що він переломився. Ведмедиця заревла люто і кинулась на людей; вона була так близько, що вони вже чули її гаряче вонюче дихання. Вона вдарила отамана і обідрала йому ліву руку. Але він так луснув її сокирою по лапі, що вона аж завилала і ще дужче розлютувалась. Тим часом дід Панас устромив їй списа в груди. А Іван підняв рушницю і вже встиг її набити. Він стрельнув і влучив звірові просто в око. Ведмедиця захиталась, заревла і закрутила головою. Кров залила їй очі. Отаман ще раз рубонув сокирою, другі йому пособили. Ведмедиця впала і її доби́ли. Усі скрикнули: — Ну, хвала Богіві!

Тим часом другі товариші, що ходили на

стрілецьтво та до пасток, почули стріляння і теж поприбігали. Але їм нічого вже було робити: три ведмеді лежали повбивані. Вони кажуть:

— Оце так мисливство!

А дід Панас каже: — Еге, було б мисливство, як би ведмеді хату розваляли та влізли — усіх би подавили. Спасибі отаманові, що догадався, як визволитись.

Отаман був трохи поранений, та й Іван теж. А про те всі були веселі й раді, що лиха збулися.

Отаман каже: — А ну, хлопці, поки ще світить, оббілуємо ведмедів, а то позамерзають.

Заходились білувати і раділи, кажучи:

— Добрі кожухі будуть!

З ведмедів набрали ще й лою. А м'ясо можна їсти — його порубали і почепили на морозі до потреби. У їх тепер було досить свіжого харчу. Тим часом північне сяєво вже погасло, і всі пішли спати.

VIII. Весна. Тюлені, або собаки морські.

День по дню — минуло так мало не три місяці. Місяць січень уже кінчався, як трошки повидніщало вздень. Через тиждень виявилось й сонечко. Як золота смужка прорізалось. Зраділо наше товариство, кажуть:

Хвала Богові! Не буде вже більше безпросвітньої ночі.

Що-дня сонце все довше та довше світило... Почало наше товариство частіше з ха-

ти виходити, більше здобичі приносити. А здобичі тепер треба було, бо ввесь харч поїли—тільки здобиччу тією й живилися.

Прийшла весна. Потеплішало. Почав сніг танути, побігли струмочки. Почав птах прилітати: поприлітали чайки і повен острів галасу принесли; за чайками прилинули лебеді, гуси, гагари. Острів наче ожив тепер, усюду чути було крик та кигикання пташине.

А по горбочках уже зазеленіла травиця та мох кучерявий.

Зітхнули люде широко, мов з ями глибокої вийшли.

— Господи, яке то добро! — казав дід Панас. — Яке добро!

І другі казали:

— Гарно! Аби тільки Бог направив сюди корабель який, щоб вийти з цієї тюрми.

І вони всі дожидалися корабля, дожидалися і виглядали що дня, що хвилини. А отаман каже: — На наш острів кораблі не заходять. Скільки я їздив, — ні разу тут не був. Але може який корабель проз нас ітимає. Тільки треба, щоб побачили нас, щоб знали, що на острові люде єсть. Треба якусь прикмету їм дати.

— А яку ж? — питаються.

— Та хоч дрючка високого поставимо на березі, а на йому корогву білу почепимо.

Так і вчинили: дрючок високий постановили, а на йому корогву білу з сорочки зробили й почепили.

А дні йшли за днями. Весна минала. Корабля не було.

Отаман каже: — Буде, чи не буде корабель, а сидіти без діла не треба. Ходив я

вчора по острову і побачив тюленів, собак морських.

Усі спиталися:—Справді? Тюленів?

— Та тюленів же. Повилазили на беріг гріться. Будемо бити тюленів. Шкури нам здадуться, та й сало здасться.

А другі питаються:—А сало на що?

Отаман каже: — А Бог його знає, чи прийде корабель до нас, чи ні. Як що—боронь Боже!— доведеться нам тут знову зімувати, то стане нам тюленячий лій у великій пригоді. Нема у нас уже ні топлива, ні світла, а тюленячим лоєм можна нам і топити, і світити.

Усі трохи зажурились, подумавши про те, що може ще зіму доведеться тут зімувати. Усім аж страшно стало як це згадали. Але ж усі бачили, що отаман правду каже, і намірились другого дні іти тюленів, собак морських, бити.

Вранці отаман повів усе товариство туди, де бачив тюленів. Тихенько підійшли і глянули: увесь беріг захряс тюленьми.

— Бач, як порозлягалися!— сказав Іван.

І справді, розляглося їх багато. Усюди лежали ці морські звіри. Вони повилазили з моря і грілися на сонці.

Тіло у їх довгасте, завдовшки з сажень— спереду ширше, а ззаду вужче. У тюленя чотири лапи. Передні лапи коротенькі, з пальцями, а поміж пальцями полотенце, як у гуски. Це щоб плавати краще. Задні лапи повернулись назад і зрослись,— здається, що то хвіст, а то не хвіст, а лапи. Голова у тюленя кругла і трохи на собачу скидається. Та й як кричить тюлень, то підхоже до собачого гавкання. Тим тюленів і звуть собаками морськими. Товста

шкура тюленяча вся в шерсті, шерсть на спині чорно-сіра, з зовсім чорними плямами, а на череві руда. Тюлені годують свої діти молоком. Живуть більш у воді, ніж на землі. Плавають дуже добре, а по землі ледві лазять. Та в воді більш як чверть години не може він вибути: тюленеві треба вирнути, щоб подихати воздухом. Узімку тюлені пробивають кригу, щоб вистромити у дірку морду й дихати. Їдять тюлені рибу, раків та рослини морські. Попоївши, вилазять на беріг або на крижини. Тут одпочивають, на сонечку гріються, а матері діти годують.

Ось і тепер вони повиходили на беріг і лежали та куняли на землі. Були тут і старі вусаті тюлені. Вони спали на сонці, одкидавши лапи; були й матері з дітьми. Тюленята весело поглядали та штовхали одно одного. Вони бідненькі і не гадали, що ворог уже близько. А вороги вже підходили, і отаман тихо казав: — Обходьте потихеньку від моря, щоб дорогу їм до води заступити.

Люде почали обходити. У кожного була коротка товста ломака; де в кого були рушниці. Тихо, тихо йдуть. Ось і зайшли від моря. Тюлені й не ворухнуться — мабуть ще не доводилось їм людину бачити. Тоді отаман:

— Рушай!

Усі кинулись на тюленів. Тюлені дуже боязькі — вони й одбиваться не вміють. А люде б'ють їх ломаками по голові і так убивають. Хто мав рушницю, — спершу стрельнув, а потім узяв за рулю та й почав рушницею по голові тюленів бити. Довго так били. Нарешті ті тюлені, що ще живі позоставалися, мов прочумались — усі кинулись тікати. Лізуть,

поспішаються, аж людей з ніг збивають. Та лазять вони дуже погано, тихо. Тим, поки до води долізли, ще багатьох бідолах побито. Нарешті який живий zostався, ускочив у воду, і бити вже було нікого. Купи побитих тюленів лежали на березі.

— Годі!—сказав дід Панас і кинув ломаку.— Утомивсь!

І всі потомилися. Пішли додому їсти. Попоїли, відпочили. Тоді знов вернулися до тюленів. Почали шкури й сало обдирати. М'ясо кидали— їсти його не можна: лоєм тюленячим дуже одгонить. Шкури й сало поперетягали додому й поховали. Так проминув увесь день. Другого дні знов били тюленів.

ІХ. Літо.

Прийшло літо. Зімою сонце не сходило зовсім, була одна довга ніч. А літом сонце зовсім не заходило—день і ніч пливе по небу—ночі сталися днями. Та не веселі ті дні були нашому товариству: літо йшло, а корабля все не було. Отаман бачив це і звелів готуватися на зіму. Товариство ходило по острову і збирало дерева й дошки—їх викидало море з побитих кораблів—це збирали дрова на зіму. Опріче того збирали на острові все, що може горіти, навіть мох. Вони так добре працювали, що назбирали досить топлива. Але треба було й їжі готувати на зіму. Літом живились більше птицею. Отаман звелів берегти порох і не переводити його на таку дрібноту. Почали на птицю сільця становити. А Іван так примудрувався, що з якогось ціпка, що з корабля взяли,

зробив лука, а далі й другого. Поробили й стріли з залізними накінешниками. Було чим стріляти птицю.

У товариства була одна кодола,—взяли вони її з корабля. Отаман довго дививсь на неї, думав, а далі почав сам і другим звелів расплітати її. Расплели, вірьовочок накрутили та й сплели сіть. Було чим і рибу ловити. Таким побитом влітку всі мали що їсти. Але треба було дбати й на зиму. Вони відбірали більшу рибу і висушували її у димареві. Поццатило вбити декільки оленів та пару ведмедів. М'ясо з їх теж посушили і заховали вкупі з рибою. Так завчасу надбали на зиму досить харчу.

Одного разу Йван прибіг до отамана:

— Дядьку! отам то звірина!

— Яка?

— А така, підхожа до тюленя, тільки більша, з рота ікла великі стирчать. Лежить на крижині.

Отаман каже:—Це, мабуть, морж.

Пішов подивиться з Іваном,—справді морж на крижині лежить, а крижина далеко від берега.

Іван каже:

— От як би вбити!

Отаман каже:

— Цього так не подужаєш, з їм багато клопоту, як що бити його. Треба доброго списа й рушниць та човна. Одного разу я вбив його. Він спав на крижині так, як оце. Ми підїхали до його човном тихенько. Я кинув на його списа. А до списа прив'язується ремінь довгий, сажнів п'ятдесят завдовжки, а на кінці реміню кухва добра.

— А на що ж то?—питається Іван.

— Ось слухай,—каже отаман.—Як ударив я його, зараз ми і подались з човном назад навітки. Морж у воду, ми випустили ремінь з кухвою (бочкою). Морж пірнув, та кухва глибоко не пуска, а спис з зазубнем з шиї не вилазить; Морж розлютувавсь, вирнув з води подихати, кинувсь на кухву, б'є її іклами, а кухва тільки підскакує. А він ще дужче сердиться.

— Кумедія! — каже Іван.

А отаман каже:

— А ми мерщій на крижину, забили товсту коляку і прив'язали до неї ремінь — тепер у нас морж на припоні. Тоді намотали, скільки можна було, ремінь на коляку. Морж ізнов у воду, а вже ремінь покороччав. Так що-разу: як вирне він з води, то ми і намотуєм ремінь усе дужче та дужче на коляку.

А Іван питається:—А як що не вирне?

Отаман каже:—Не можна йому не вирнути: дихати йому треба. Морж не риба, а звір такий, як і тюлень, диха, легенями, а не зябрами. Тим йому й треба виходити. Так ми й намотуємо ремінь, поки притягли моржа аж до берега—тоді і вбили з рушниць та ломаками.

— Добре!—каже Іван.

А отаман говорить:—Иноді й не дуже добре бува. Часом не поспішишся ремінь з човна пустити,—каторжна звірина потягне ремінь, оберне човна й людей потопе.

Іван питається:—А багато з моржа користи?

Отаман каже:—З великого більш як де-

сять пуд сала та ікли—з їх де що виробляють,—та шкура,—всього рублів на п'ятдесят.

— От як би вбити його!—каже Іван.

А отаман одмовля: — Не вб'єш! Ні на чому нам під'їхати до його. Та й кухви нема. Хиба може до нас на беріг прийде.

Але морж не прийшов на острів, і його не вбито.

Літо вже минало, корабля ніякого не було. Товариство мусило тут ще зіму зімувати. Пожурилися всі.

Х. Знову зіма.

Знову зіма на безлюдному холодному острові! Намучились люде і за ту зіму, думали, влітку додому поїдуть, тільки й жили тією надією. А надія та одурила—доводилося ще жити тут, у цій тюрмі, що не замок, а море її замкнуло. Тяжко було всім на серці, всі ходили, як прибиті. Тільки отаман був такий, як завжди: не веселий, та й не сумний,—він бо свій сум ховав глибоко в серці.

А зіма вже прийшла. Вітер гуляє, страшні морози наганяючи. Намітає він величезні кучугури з снігу і знов розмітає. Тепер було, здається, ще холодніше, ніж ту зіму. Тільки біля вогню й було тепло. Двері не дуже можна й відчиняти було: як одчиниш, так усе інеєм і вкриється. Сумно сидіти в хаті. Дні минають за днями і нічого нового не приносять. Усі думки, які були, передумали,—ні про віщо більше й думати. Сумна, страшна нудьга обняла всіх. До того ще всім дуже хотілося спати, так і хилило, так і валяло. Отаман знав,

що це, знав, як це небезпечно. Тим він не давав нікому вдень спати. Скоро которий не тоді, як треба, ляже, він зараз до його:

— Чого ліг? Геть, не лежи! Хиба не знаєш, що цинга причепиться?

І він сам давав усім призвід, як робити: то дрова рубав, то грубу топив, то те, то се робив. Хоч як було холодно, а він хоч на десять хвилин, а виходив з хати. Деякі слухалися його, а деякі вже починали ремствувати:

— Не займай! Яке твоє діло?

Вони забули про те, що сами обібрали Гордія отаманом і обіцялися слухатися його. А як хто з слухняних нагадував їм про це, то вони казали:

— Відчепись ти з його отамануванням, — усі ми тут отамани!

Але Гордій ще не пускав отаманування з рук. Він, як і раніш, порядкував скрізь, ділив їжу, дрова, світло. Товариство сердилося: „Що він ділить? Наче воно його? Адже воно наше, гуртове: скільки хочемо, стільки й беремо“.

Але Гордій знав, що коли брати їжі й дров стільки, скільки схочеш, то їх не стане на зіму — доведеться вмірати з голоду й з холоду. І він не попускав товариству і не давав йому в цьому порядкувати. Тільки вже в одному вони ніяк не слухалися його: спали вдень і не виходили на свіже повітря.

Незабаром вияснилось, до чого це доводило. Кирило, той, що колись Іван витяг його з води, занедужав. У його попухли коліна, ясна теж попухли, кров з їх іде, — плюнув чимсь чорним. Потім поросхитувались зуби і повипадали; горлом пішла кров. У його була цинга.

З корабля взято було деякі ліки від цинги. Гордій спробував лічити, та не пособилося.

Хворий усе дужче та дужче занепадав на силу. Потім він утратив пам'ять, блудив словами. Усе йому здавалося, що він вертається додому—до молодої жінки, до дитини.

— Галько!—кричав він борсаючись.—Галько! Іди сюди! хиба не бачиш, що я приїхав? Іди сюди! Чого ж ти не йдеш? Господи! вона не йде, іти не хоче!

Хворий страшенно мучився, кидався, плакав. Сумно й понуро дивилися на його товариші.

Перед смертю хворий опам'ятався. Він попрощався з товаришами. Він прохав їх одвезти привітання жінці і благословення дитині. Потім він підвівся, хотів ще щось сказати, але тільки скрикнув: „Галько“! і впав мертвий на лаву.

Треба було ховати товариша. Його загорнули в оленячу шкуру і положили на лаві. Треба було хоч прочитати над їм молитви. Усі дожидали, що це зробить отаман. Але тепер він стояв осторонь біля вікна, дивлячись на двір. Він мов не бачив, що навкруг його робилося. Дід Панас підійшов до його і доторкнувся до плеча. Гордій відразу обернувся: дід Панас побачив, як по щоці йому скотилась важка, пекуча сльоза. Дід мовчки показав отаманові на мертвого й пішов.

Гордій узяв молитовника і прочитав над мертвим молитви. Тоді мерця понесли з хати. Копати яму в землі зовсім не можна було за глибоким снігом, та й земля тверда була з морозу, як камінюка. Тим мерця поховали до

весни в снігу. Поховавши, довго стояли над могилкою і кожен думав: „А що як усі по-вмірають і мені доведеться самому тут мучитись?“

Потім повернулися додому. Непривітна чорна хата здалась їм ще непривітношою, ще похмурішою. Важко було в їй. Але ще важче стало, як занедужав другий, потім третій товариш. Хоч би пішов куди, хоч би втік од цих недужих, побитих смертельною хворобою. Але втекти було нікуди, і товариство мусило хвилина по хвилині бачити, як хвороба вби вала людей, як люде вмірали. І в кожного в голові стояла думка: „Може й я незабаром“...

Нарешті недужі повмірали і їх поховано. Товариство зовсім занепало духом. Казали:

— Нам усім умірати доведеться!

Отамана вже ніхто не слухавсь. Харч, дрова тягли, як хто схотів. Гордій спершу змагався, не давав, умовляв, але почув одно: „Однако нам умірати!“

А рудий Гаврило, найзадерикуватіший зо всього товариства, — одного разу трохи сокирою не вдарив Гордія, як той хотів не дати йому чогось. Гордій побачив, що цим людям забило памороки з довгого горя й муки. Він зрозумів, що з їми нічого не зробиш, і оступивсь. Товариство почало робити, що хотіло. Тільки Іван і досі прихильний був до Гордія і слухавсь його у всьому.

XI. Незгода.

Такий лад не міг довго держатися. Само товариство незабаром побачило, що в його не стане харчу. Хоч вони й казали, що од-

нак їм умірати, але ж тут злякалися. Їм ще хотілося жити. А їсти вже мало чого було. Ще два товариші вмерло з цинги та з поганої їжі. Це ще додало всім ваги на серце.

Одного разу ввечері всі сиділи в хаті. Всі були потомлені. От уже третій день вони блукають по острову, але не стріли не то ведмедя або оленя,—навіть і в пастках нічого не було. Сьогодні вранці ззіли останній шматок м'яса і пішли шукати здобичі, а її не було. Бачили білого ведмедя—він один мабуть і зостався на острові. Але він зробився сторожкий—не підпуска до себе так, щоб можно було встрілити. Його вже кілька разів бачуть і ніяк не підйдуть до його. Повернулися до дому без нічого. Тепер усі сиділи голодні й похмурі, ніхто й слова не промовив. Здавалось, важка хмара налягла на всіх.

Нарешті хтось сказав:

— Подивиться б у коморі... може є що..

Але другі суворо глянули на його: „Що там є? нічого нема! Все витратили! Доведеться здихати з голоду“!

Хтось не втерпів і зітхнув: — Господи за що ти нас так караєш?

Дід Панас теж зітхнув і сказав:—За наші гріхи, мабуть.

Рудий Гаврило скочив з місця. Він звичайно дуже багато їв і тепер більш од усіх терпів з голоду. Очі йому блиснули.

— За які гріхи?—ревнув він — За які гріхи? Чому не приховали на зіму харчу? Хто винен? Отаман повинен був це зробити! Чому він не зробив?

І він зненависно глянув на Гордія. Гордій сидів у кутку біля каганця і читав собі ти-

хенько євангелію. Гаврило побачив це, і його мов хтось підштовхнув. Він скрикнув:—Бач, він книжечки чита, а про те йому байдуже, що люде здихають з голоду!

Усе товариство скаламутилося. Усі були змучені, у всіх голови палали. Вони не розуміли до пуття, що вони роблють. Їм тепер і справді здалося, що Гордій тільки книжку чита, а про їх йому й байдуже. Вони забували те, що й він так саме нічого не їв, як і вони. Вони скочили з місць. Бліді обличча почервоніли, очі занялися гнівливим диким огнем. Вони кричали, гвалтували. Вони кинулися до Гордія и закричали:—Чому не надбав, скільки треба, на зіму? Твое діло було: ти - отаман!

Гордій згорнув книжку й устав. Обличча йому було бліде, але спокійне. Він одмовив:

— Я надбав, скільки можна було. Ви сами знаєте, що білш не можна було.

Вони це знали, але тепер вони нічого не розуміли. Вони кричали:— А де ж воно поділося, коли ти надбав? Чому ж його не стало на всю зіму?

Гордій відмовив:— Його стало б, як би ви не брали без пуття. Я не велів брати, але ви мене скинули і почали робити, як знали.

І цьому була правда. Але знов і цього вони тепер не розуміли. Їм здавалося, що сам Гордій винен у всьому. Гаврило підскочив до його і скрикнув:—Бреше він! бий його!

Навкруги були роздратовані, збожеволілі з голоду люде з дикими, страшними обличчами. У головах у їх запаморочилося. Гаврило вхопив був Гордія за плече.

Але тії ж хвилини хтось вискочив з купи

скинув геть Гаврилову руку, став поруч з Гордієм і скрикнув:—Що ви робите?!

Це був Іван. Але Гаврило зовсім розлютований відштовхнув його:—Геть собача! Бийте його?

Ще мить, і всі ці люде кинулись би на Гордія.

Але тії ж хвилини він одним порухом одкинув од себе Гаврила геть і виступив наперед. Усі сами не знали, як подалися назад. Гордій глянув їм у вічі і спокійно промовив:— Ви хочете мене вбити? Убийте, як що не боїтесь Бога Тільки за що?

Товариство не стерпіло цього погляду і цих слів. Воно оступилось назад. Але воно ще не розходилося. Гордій казав далі:— За що ж ви мене вб'єте? Чи я винен, що корабель побила крига?

Він цьому був не винен—це ще вони могли розуміти. Вони це зрозуміли і почали думати.

А Гордій казав:— А може я винен тим, що ми на острів вийшли?

Ні, і в цьому він не винен,—інакше не можна було. Вони розуміли, бо вже думали.

— Чи, може, я винен, що корабель улітку не прийшов?

Ні, ні, він не міг цьому пособити.

— Ви бачите, що не моя в цьому провина. Не моя провина, що й харчу не стало. Ви сами знаєте, що як би берегти його, то його стало б. Але ви сокирою прогнали мене від його.

Тепер всі це почули й зрозуміли, бо те полум'я, що обхопило було їм груди, вже погасло. Вони не мали чого казати. Мурчачи, як

звіри прогнані, відходили вони назад і сідали по темних кутках. А Гордій казав далі: — На що так духом занепадати? Бог усе зможе зробити. Може Бог дасть нам завтра здобич.

— Де вона візьметься! — озвався хтось.

Але Гордій одмовив: — Не вмерли досі — не вмеремо й далі!

І всім у серці чогось заясніла якась маленька надія. Вони бо всі так хотіли надіятися! Всі мов оджили трохи. З цією надією в серці полягали й спати.

ХІІ. Ведмідь.

Другого дні вранці Гордій узяв рушницю і вийшов з хати. Він хотів знайти ведмедя і вбити його. Це треба було зробити, бо товариству не було чого їсти, приходила голодна смерть.

Гордій пішов на схід сонця берегом. Він пройшов уже багато, як помітив здалека ведмедя. Звір сидів коло берега на кризі і дививсь наниз.

— Що він робить? — подумав Гордій.

Він почав придивлятися, сховавшись за скелю. Від скелі до ведмедя було сажнів сто. Незабаром Гордій помітив, що ведмідь сидів над якоюсь діркою у кризі і ждав. Чого він дожидався?

Проминуло кілька хвилин. В дірці щось зачорніло. Туж хвилину ведмідь обхопив обома лапами те чорне і витяг його. Це був тюлень. Гордій подумав: „Так ось як ведмеді тюленів ловлять!“

Ведмідь задавив тюленя і поніс його на

беріг, стрибаючи з крижини на крижину. Він побіг просто в той бік, де був Гордій. Бачивши той це, ще дужче прихилився за скелю. Він притаїв духа і ждав. Вітер був не від його, а на його від ведмедя. Тим ведмідь не міг

чути його. Звір добіг аж під скелю і зупинивсь. Він положив тюленя перед себе. Тоді повів головою туди й сюди і почав нюшити. Він почув ворога і стиха загарчав. Він уже думав про те, чи не піти б йому обідати куди инде. Але поки він думав, Гордій підняв рушницю. Рушниця цокнула Ведмідь одразу так

і повернувся у той бік, де був Гордій. Скеля не давала стріляти, Гордій відразу виступив з-за неї. Перед ним був ведмідь усього ступнів на п'ять. Гордій націливсь ведмедеві у серце і стрельнув. Ведмідь упав.

Але він устав знову. Він випростався, простяг одну лапу, ухопив другою лапою жменю снігу і заткнув свою рану. Гордій держав наготові ніж. Його куля влучила ведмедеві просто в серце. Рука у його не тремтіла. Він кинувся сам до ведмедя і встромив йому ніж у горло. Ведмідь упав мертвий.

Тії ж миті Гордій почув скрик. Це Іван ходив поблизу, почув стріль і прибіг. Він побачив мертвого звіра і скрикнув:

— Дяка Господеві! Невже це ви сами його так?

А Гордій витяг ножа і каже:—Треба швидче з їм поратися, а то замерзне і зробиться, як камінюка. Клич товаришів!

Іван побіг. Гордій тим часом білував ведмедя. Звір був великий, з сажень завдовжки. З роту в його стирчили ікли. Ведмідь був дуже ситий і важив більш, як тридцять пуд. Прийшли товариші і хотіли їсти сире м'ясо—так повиголожувалися. Але Гордій умовив їх, сказавши, що це пошкодить їм. Вони послухалися. Гордій розділив ведмедя на чотири частини, і все це понесли до хати. Там напекли м'яса і незабаром усі їли.

Бережучи харч, можна було прожити ведмежим м'ясом тижнів зо два. А там може ще що Бог пошле. Був уже початок місяця лютого. Сонце вже починало світити—повертало на весну. Але чи схоче товариство берегти їжу? Гордій забалакав про це, всі

скрикнули: — Роби, як знаєш, а то пропадемо. Діли й бережи, щоб стало.

Тепер товариство знов почало слухатися Гордія.

Через три дні їм знову пощастило: убили пару оленів. Одного вбив Гордій, а другого рудий Гаврило. Гаврило сам приніс і віддав оленя до схову Гордієві.

Тяжко було доживати зіму. Але якось дожили.

ХІІІ. Човен.

Прийшла весна—знову полекшало. Але ні єдиного вітрила й досі не видно було на морі. Товариство могло боятися, що й це літо ніхто до їх не зазирне, і вони муситимуть ще зімувати на цьому острові. А скільки зім вони ще тут зімуватимуть? Бог знає!

Прийшло літо. Одного разу Гордій пішов пошукати щось у коморі. Перевертаючи всякий мотлох, що був там, він помітив якусь скриньку. Він витяг її і зараз пізнав. Вона була з корабля. Її як перенесено та поставлено сюди, так і забуто, закидавши мотлохом усяким. Що в їй було?

Гордій відчинив її і трохи не скрикнув з радощів: там лежала прозора трубка. Під нею був якийсь папер. Гордій розгорнув його. Це був план землям і Північному морю.

Нічого не кажучи нікому, Гордій забрав і трубку, і план і пішов на гору. Він виліз аж на верх і почав дивитись у трубку. У прозору трубку далеко видно. Гордій глядів на всі боки і відразу скрикнув з радощів: по той бік їхнього острову зовсім виразно видно було

другий великий острів, а там ще острівці. Який же це був острів?

Іздивши Гордій по морях, звик розбирати потроху плани з землі. Він розгорнув свого плана і почав роздивлятися. Він роздивлявся довго, довго думав, знов починав дивитися в трубку, аж поки впевнився. Тоді він усміхнувся і, поспішаючись, ізліз з гори. Але чого ж він радів?

Він нічого поки не сказав товаришам. Увесь день він щось думав та розмірковував. Прийшов вечір; усе товариство було дома. Тоді Гордій забалакав:

— Слухайте, що маю казати. Може Бог пошле нам волю.

Серце усім стрепенулося; всі вуха понашорошувалися. А Гордій казав:— Знайшов я у нашій коморі прозору трубку. Ми й не знали про неї, що вона єсть. Я пішов з трубкою на гору, дививсь і побачив недалечко од нас острів.

— Острів?— запиталися всі.—Який?

Гордій каже:—Я роздививсь на план. Виходить, що той острів—Шпіцберген.

Товариство спиталося:—То виходить ми біля Шпіцбергену живемо?

Гордій сказав:—Еге!

Дід Панас здивувався:—То що ж нам пособить це?

Гордій каже:— Ви добре знаєте, що на Шпіцберген що-року їздють люде бити тюленів. Як би ми жили на Шпіцбергені, то досі б уже були дома. Переїдемо на Шпіцберген!

Усі аж скрикнули з дива. Як то так— переїдемо на Шпіцберген? Хиба це легенька

штука? До Шпіцбергену далеко. А на чому вони їхатимуть?

Гордій підождав, поки всі вибалакали, що хотіли, а тоді сказав:—Ми розваляємо нашу хату і зробимо великого човна. Тим човном поїдемо на Шпіцберген. Це правда, що їхати туди страшно. А зоставатися тут на зіму ще страшніше.

Товариство бачило, що Гордій каже правду—усім уже увірився цей острів. Але й у море йти серед крижин у погане човникові теж було страшно. Один каже:—Та це ж однаково, що кинутися в море.

Гордій сказав:—То вміраймо з голоду на цьому острові!

Почали сперечатися. Менша частина хотіла їхати, більша — ні. Довго вони сперечалися і ніяк не могли поладнати. Тоді Гордій каже:—Ось слухайте, що я казатиму. Коли не хочете їхати, то й не треба. Але допоможіть мені зробити човна, щоб поїхати з трьома або з чотирьма товаришами. Як що Бог допоможе, я проїду на Шпіцберген, діждуся там корабля, а тоді й по вас заїдемо.

На це всі пристали. Поклали хати не ламати, а розваляти тільки комору і з неї човна зробити.

Почалася робота. Усе товариство працювало. За два тижні човен був готовий.

З Гордієм їхало ще троє: Іван, дід Панас та ще один. Вони набрали собі харчу, одержі, пошили собі шатро з оленячих шкур. Потім помолились Богові і як їхали, прощались так, мов на смерть ішли. І справді, небезпечно дуже було їхати, де хто так і казав

був, що Гордїй з товаришами загине. Усі молились, щоб їм щастило.

Море хвилювало. По йому плавало чимало крижин. Доводилось їдучи по всяк час керувати човном проміждо їми. Тільки такий гарний мореплавець, як Гордїй, міг це робити. Іноді було так, що ось-ось крижина потопить човна. Але Гордїй не випускав з рук стерна. Він дві ночі не спав, забув про їжу і все тільки керував. Дуже йому хотілося на волю. На щастя бурі не було. Мореплавці, добре натомившись і настрахавшись, доїхали до Шпіцбергену.

Але на Шпіцбергені нікого не було.

Четверо мореплавців розіп'яли своє шатро з оленячих шкур і почали дожидатися. Вони вже прожили тиждень. У кожного була думка: „А що як ніхто не приїде? Одірвались од своїх, а користи ніякої. Вертаться небезпешно.“

Тільки Гордїй казав:—Як що Бог дасть нам вирятуватись, то тільки тут, а не там

Але й йому було сумно.

Минув ще тиждень. Одного разу пішов Гордїй, чи не вистрелить чого на харч. Довго блукав, та нічого не здобув. Він сів одпочити на скелю. Сидить та дивиться на низ. Навкруги скелі круті мохом позаростали. Далі беріг, ще далі синє море. По морю біжать сердиті хвилі, плещуть об беріг, білий шум так і розсипається по крайбережному піску.

Слуха Гордїй, як шумить море, а в самого з журби серце рветься. Згадалась йому слобода рідна. Згадалась йому хатка невеличка. У їй він ріс змалку, як ще живі були його батько й мати. І так йому схотілося додому,

така нудьга його обхопила, що й не вимовиш. Сумує Гордій, а море шумить, плеще...

Коли це зненацька здалося йому, неначе щось біле видко здалека на морі. Чайка то білокрила, чи вітрило кораблеве? Втупив очі Гордій у ту білу цятку. Ось вона більшає, росте... Вітрило, вітрило! Це корабель їде! Ось уже й щогли видко, ось...

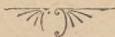
Кинувся Гордій, як несамовитий, з скелі, біжить до товаришів, гука:—Корабель! . кора-
бель!..

Прибігли ті до берега, а вже корабель виразно видко—просто до Шпіцбергену йде...

Що тут довго казати? Забрав корабель Гордія з товаришами. Заїхав і на той острів, забрав останніх одинадцять чоловіка та й увесь їх скарб, що вони придбали.

Вони повернулися додому. Смухи і шкури, що придбали на острові, вони попродали і гроші поділили. Тепер усім,—і Гордієві—було з чого жити. Але два роки на острові далися йому в знаки—він постарішав і посивів за цей час.

Б. Грінченко.

НИБУ

У СЧИГОВОМУ КРАЇ.

НИБУ

I.

Мало не двісті років поминуло з того часу, як у Норвегії жив на селі священник Ганс Егеде. Довелось йому прочитати у книжках про Гренландію. Прочитав він там, що Гренландія, це—велика земля на півночі між Європою та Північною Америкою. Ще вчитав Ганс, що в Гренландії дуже холодно. Літо буває тільки місяців два або півтора, та й то таке холодне, що сніг увесь не росте, а місяців десять буває зима. Через холоди хліб там не росте і лісів зовсім нема. Росте там самий мох та поганенький, хирявий чагарник. Люде, що живуть у Гренландії звуться ескимоси. Ганс Егеде прочитав про ескимосів чимало і йому жалко стало їх, що такі вони темні. Надумав він їхати пособляти їм і віру християнську їм проповідувати, бо вони не християнської віри були. Він сказав про це жінці, а жінка його Гертруда й каже:—Що ти вигдавав? Сам же кажеш, які там холоди, як там погано жити. Чи вже ж тобі своїх дітей не жалко, що вони там з голоду та з холоду мусять померти?

Ганс подумав трохи і сказав:— Живуть же там люде і діти в їх виростають. І наші звикнуть, то й житимуть.

Жінка росердилась:—Ті діти як ведмедчата, каже, вони мабуть зовсім холоду не бояться, а наші діти там не виживуть. Про мене, їдь сам, коли тобі заманулось, а я не поїду і дітей тобі не дам.

І дуже спершу не хотіла жінка їхати. А далі бачить, що її чоловік вельми з того засмутився: нудьгує, не їсть, не п'є. А любила вона його дуже, то й жалко їй його було.

Одного разу пішов Ганс кудись із дому, і Гертруда сама зосталася. Почала вона прибірати в хаті і побачила в чоловіка на столі книгу про Гренландію. Гертруда росердилась і подумала: „Як би не ця проклята книга, то й не було б нічого“. І схотілось їй подивитися, що там у тій книзі написано. Вона сіла й почала читати. Хотіла трошки почитати, та як узялась до книги, то й забула про все. Чита про тих ескимосів, чита, як то їм тяжко жити, які вони темні, як вони живуть по звірячому, чита і думає собі: „Господи! які нещасливі люде! І нікого там немає, щоб їх чого доброго навчив. Справді, як би поїхав туди мій чоловік,—багато б він там добра зробив. А він не їде, бо я його не пускаю; инший хто теж не їде, бо мабуть кожному страшно. І застаються ті безщасні ескимоси без пособи, без поради“. Уявився їй чоловік зажурений, засмучений, і защеміло в неї серце. Тільки Ганс у хату, а вона до його: — Прости мене, що я тебе не пускала в Гренландію! Їдь хоч на край світу, і я з тобою поїду.

Ганс дуже зрадів. Не довго він і гаявся,—зараз заходився до краю діло доводити. Та се не лехко було. Почав він прохати короля, щоб дано йому корабель,—не дано. Прохав

грошей на корабель у багатих людей, — і ті не дали. Почав Ганс тоді своє добро спродувати. Усе спродав, а грошей усього карбованців з триста взяв. За ті гроші не можна було корабля купити. Аж тут багатим людям соромно стало, що убогий чоловік щедріший за їх, бо всього добра свого не пожалів. Вони почали давати йому гроші. Так набіралось тих грошей тисяч із десять карбованців. І Ганс Егеде купив за їх корабель, харчу та дерева, щоб було з чого хату збудувати в Гренландії. Тоді й король зласкавів і сказав, що даватиме Гансові що року по триста карбованців. По весні року 1721-го Ганс Егеде з жінкою й з дітьми виїхав у Гренландію. З деякими матросами теж їхали жінки.

II.

Пливли вони Атлантичним океаном на захід од Норвегії. Їм пощастило, що вітрів великих не було, море не хвилювалося і пливти було гарно. Три тиждні вже вони плвли, а Гренландії все не було. Почався четвертий тиждень, коли це одного разу чує Ганс, кричить матрос:

— Земля! землю видко!

Ганс мерщій побіг дивитися, і діти за ним. Справді, на морі видко якусь гору білу, а за нею неначе біла смуга простяглася. Почали дивитись у прозору трубу. Син Гансів питає:

— Чого це земля неначе пливе?

А Ганс подивився і сказав:

— А вже ж пливе. Тільки то не земля, а крижана гора; вона скоро мабуть і до нас припливе.

Гансів син питається:

— А відкіля ж ця гора?

Ганс каже:

— А ось відкіля: мало не вся Гренландія лежить під кригою. Землі не видно — вона під товстелезним крижаним шаром. Ця крига лежить там Бо-зна відколи. Од сонця часом вона трохи тане і тоді з тієї води, що натане, тече серед криги річка. Але тане трошечки, а величезна крига лежить нерушена. І ця крига доходить аж до моря, аж до берега і звисає тут над морем. Іноді величезна брила крижана одломиться, впаде в море і попливе— оце тобі й крижана гора. А то ще з крижаного моря багато сюди криги пливе.

А Гансів син знов питається:

— А де ж у Гренландії живуть ескимоси, коли скрізь сама крига?

Ганс каже:

— А є такі місця, що крига не доходить до берега—там землю видно. Отам ескимоси й живуть.

Тим часом гора підійшла близьенько, а за нею, скільки око сягне, скрізь плавали крижані гори. Усі люде, що на кораблі були, повиходили дивитися на їх. Діти кричали:

— Глянь, он неначе церква, а он ворота, а он зовсім наче корабель.

— Та блищить як. От гарно!

А матрос і каже:

— Еге, дивитися справді гарно, та негарно, як така церква штовхне корабель.

Діти питаються:—А що хибя?

— А те, що корабель поб'є.

Копитан гукнув:

— А нуте, хлопці, тепер пильуйте!

Незабаром кораблі увійшли в кригу. Лоцман зручно проводив кораблі проміж крижаними горами, а матроси довгими дрючками одштовхували менчі крижини. Але іноді крижина штовхала корабель, і він хитався й тріщав так, неначе ось-ось уже він розвалюється.

Не самі крижані гори бачили наші мореплавці. Були крижини й плесковаті. Деякі крижини були дуже великі—на кільки верстов тяглися. Діти Гансови кричали:

— Ой які ж величезні крижини! Ціле поле.

Ганс сказав:

— Еге, вони й зуться крижаними полями. Є далеко більші, такі, що кільки сот верстов по їх пройдеш, та аж тоді знайдеш їм край.

На де-яких плесковатих крижинах лежали якісь звіри. Вони були сажнів півтора завдовжки і дуже нечупарні. Голова мала, морда коротка й широка, верхня губа посередині наче розрізана, ще й з вусами, з рота довгі ікли униз стирчать. Передні лапи коротенькі, а задні вивернулись назад і до купи зрослися—так, наче хвіст став. На всій звірині коротенька руда шерсть. Ганс Егеде й каже:

— Це моржі, а то їх ще морськими кіньми зуть. Морж не риба, хоча в воді живе. Він і дітей годує молоком, як звірина і дихає не зябрами, а легенями. Тим він не може довго пробути в воді не дихаючи. Оце й тепер вони повилазили. Вони не люблять жити по одинці а живуть громадами, штук по 100 й більш. Годуються рибою та раками. Ікли в їх дуже міцні, і вони ними обороняються. Плавають моржі дуже гарно і в воді їх трудно подужати. А б'ють їх тоді, як вони повилазять дихати,

бо на землі, або на кризі вони лазять погано і дуже неповороткі.

Діти питаються:

— А нащо ж їх б'ють?

Батько каже:

— З їх усе йде у діло: і м'ясо, і шкура, і ікли, і лою з їх багато.

Коли це вирнула на крижину ще якась звірина. Голова на собачу скидається,—сама звірина аршинів півтора завдовжки, товста, не ходить, а лазить, посуваючись передніми лапами, а ззаду ніг нема, так, як і в морча: вони зрослися докупи і витяглися мов хвіст. Уся звірина в шерсті. Ганс каже:

— А це тюлень. Він теж звір і оце виліз подихати. Тюленів теж б'ють і здобувають з їх і м'ясо, і шкуру, і лій.

Один матрос ізліз на щоглу і скрикнув звідгіль:

— Землю видко! Тепер уже справді земля, а не крижана гора!

Ганс подивився, аж справді так. Він тоді зрадів та й каже:

— Дяка Богові—це Гренландія. Тепер уже недалеко.

Та землю було видко, а підпливги до неї не можна було, крига захарастила море. Величезні крижини, кільки десятків сажень заввишки, стояли навкруги корабля. Вони були такі великі, що як би котора впала, то так і роздавила б корабель. Треба було добре пильнувати, щоб не загинути. Двадцять день шукали проходу між кригою і не могли знайти. Матроси розсердились і почали казати:

— Треба вертатися додому, а то туг нам і смерть буде.

А Ганс і каже їм:

— Ні, так негарзд робити: щó почали, те й кінчати треба! Ми ж усього ще двадцять день тут поклопоталися, та вже мали б і назад тікати. Мусимо допливти до Гренландії.

Матроси послухались. Скоро їм пощастило: вишукався вузький прохід. Кораблі попливли між двома крижаними стінами. Аж тут знявся великий вітер. Крижані гори заворушилися, вони штовхались одна об одну, розбивалися, гора злізала на гору. За великою грюкотнявою не можна було розмовляти. Крижини билися одна об одну і розбивалися. Грудки од їх сипалися згори на корабель. Ті грудки були такі гострі, що перерізували кодоли на щоглах.

Люде раз-у раз кричали: „Бережись!“ і одскакували од крижин.

По величезних плесковатих крижинах ходили голодні білі ведмеді і ревли. Але вітер ще дужче ревів та стогнав. Жінки на кораблі плакали. Усі що хвилини сподівалися, що крига ось-ось розіб'є або потопе кораблі.

Матроси лаяли Ганса Егеде, кричали:

— Нащó ви завезли нас сюди на смерть?

Так було весь день. Буря не втихала, вітер ревів, крижані гори наскакували одна на одну. Прийшла ніч, зробилося ще страшніше, було поночі. Матроси казали:

— Край нам приходе!

А Ганс все заспокоював їх. Ік півночі вітер ущух, море перестало хвилюватися. Буря порозгонила кригу, і тепер море було чисте. Можна було безпечно їхати до Гренландії. Другого дня кораблі допливли до берега.

III.

Як вийшли Ганс із товаришами на землю, то роздивилися трохи, де вони опинилися, а тоді заходилися робити хату. Вони склали стіни з дерева, а з окола обмурували їх камінням. Каміння перекладали мохом, щоб вітер не так продимав крізь стіни.

Гансові дуже цікаво було подивитися на ескимосів, та не було часу піти пошукати слободу. Він поспішався за тепла доробити хату.

Коли це одного разу бачить він, підходять до їх якісь люде. Люде ті були на зріст

невисокі, товстенські, руки й ноги в їх коротенькі, голови великі, обличчя широкі, не білі, а пожовті, очі маненькі, щелепи на перед висуваються, бороди й вусів немає, а на голові волосся чорне. Одежа на їх дуже нечупарна—з тюленьчих шкур пошита: і шапка, й сорочка, й штани, й чоботи—усе з тюленьчих шкур. Люде ці були ескимоси. Вони підійшли і щось забалакали по своєму. Видко було, що вони дуже здивувалися, побачивши норвежців. Норвежці не розуміли, як вони балакали, а ескимоси їх не розбірали. Тоді Ганс Егеде почав показувати їм пальцями,—так, як німим показують. Він показував, що любить ескимосів, і виніс їм гостинців. Ескимоси взяли гостинці, щось по своєму сказали і пішли.

Тільки хату доробили, аж тут і зима настала. Упорядкувавши дома все, як треба, Ганс пішов до ескимосів. З їм пішли його діти і ще кілька матросів. Скоро вони побачили ескимоську слободу. У ескимосів були не хати, а землянки. Ескимос викопав у землі яму, над нею змурує невисокі стіни з каміння, перекладаючи його мохом; на стіни покладе або дрючки, що часом викине хвилею з моря, як поб'є корабель, або китові ребра; на дрючки насипле землі, вкриє зверху тюленьчими шкурами—ото й хата. Вікон у їй немає, а замість дверей ескимос кине у стіні дірку таку, аби пролізти, запне її тюленьчою шкурою—ото й двері. Уліз Ганс з товаришами у хату і їм так і вдарило в ніс, бо у ескимосів у хатах дуже поганий, важкий дух. Привіталися. Ескимоси дуже раді, вітають гостей, садовлять. У їх замість стільців—камінюки стояли, тюленьчими шкурами позастилувані. Посідали

гости й почали роздивлятися. Хата велика, три сем'ї живе у їй. Стіни тюленьчими шкурами повибивано, щоб тепліше було. Долівка земляна і сміття на їй купами, печі немає і столу немає. Посеред хати великий каганець з тюленьчого лою горить, і вся сем'я сидить коло його. На тому каганці і їсти варють, і світить він, і хату нагріває.

Посиділи трохи, а один норвежець як підскочить, та як крикне:

— Що це мокре?

А він сів був на грудку мерзлого тюленьчого лою. Лій під їм нагрівся і растопився. Усі засміялись, а матрос розсердився й каже:

— А, бодай вам із вашим лоєм — у мене штани зопсувалися!

Тоді всі ще дужче почали сміятися.

Тут Ганс Егеде вперше побачив ескимських жінок. По обличчю трудно розібрати, де чоловік, а де жінка. І одежа у їх однакова. Тільки у жінок ззаду до одежі мішки шкурятяні попришивано, щоб туди дітей класти.

Посиділи гості трохи, і з поганого духу почали у їх боліти голови. А діти за малим не плакали та прохали:

— Таточку, ходімо звідціль, тут погано!

Устав Ганс і почав прощатися; ескимоси не пускають, показують, щоб ще посиділи. Ганс показав їм руками, що ще прийде. Попрощались і пішли.

Дорогою діти кажуть:

— Невже ми, тату, ще до їх прийдемо? Та в їх же ніяк не всидиш, бо дуже воня.

А Ганс каже:

— То ми не звикли. А ходити до їх будемо і навчимо ескимосів, щоб чистіше у хаті держали. От воно й добре буде.

IV.

Далеко на півночі завсігди так буває, що взімку три місяці сонце не сходить, і буває сама ніч, а влітку три місяці сонце не заходить, і три місяці буває день без ночі. Так і в Гренландії було: день усе менчав і став дуже коротенький, а одного разу сонце зовсім не зійшло, і почалася довга, аж на три місяці, ніч. Та місяць світив ясно, зорі сяли, ще й од снігу було видно, і Ганс Егеде міг ходити до ескимосів. А то світило ще полярне сяєво. Воно буває тільки по північних краях, у довгу зімову ніч. Оце з північного боку зро

биться небо таке аж чорне, тільки не все, а півкружжам. Потім півкружжа наче росте, а незабаром на йому зробиться ясна дуга так як у аршин завширшки. Дуга біла і мов трохи блакитна. Вона неначе хвилюється. Тоді вона де-не-де мов попровалюється. Відтіля одразу вилетять вогняні стовпи червоні, зелені, блакитні, темні. Стовпи вилітають, хвилюються, розходяться, то пригасають, то знову палають. Усе небо неначе вогнем візьметься. Світ піде всюди. Сніг на землі, і гори, і крига все червоне, все сяє. Сяєво бувало, звичайно, години зо дві, потім погасало.

Як світило сяєво, так тоді Ганс Егеде з товаришами ходив на полювання. Одного разу пішов він і синів забрав. Дома zostалися сами жінки з дітьми-дівчатками. Коли це щось стукнуло в двері. Гансова дочка скрикнула:

— Це тато!—і побігла відсунути двері. Тільки відсунула та відхилила двері, а з сіней як вистромиться в хату величезна біла лапа з страшними пазурями! Дівчина мерщій придавила лапу дверима з усієї сили, а сама кричить:

— Ой ведмідь, ведмідь!

Дві жінки прибігли і почали придавлювати двері. Третя жінка вхопила гарячу головошку та й давай нею пекти ведмежу лапу. А ведмідь штовхнув двері і вистромив у хату свою голову з страшною роззявленою пащею. Ту ж мить Гансова жінка Гертруда як ухопить горщик гарячого кулішу, то як кине його ведмедеві просто в пащу. Він страшенно заревів і подався назад. Жінки мерщій засунули двері і поприсували до їх столи, ослони і все, що можна було. А попечений ведмідь реве та кидається по снігах Переляканим жінкам зда-

валось, що він ось ось розвалить стіну і вбереться в хату. Коли це ведмідь пішов з сіней. Жінкам полехшало трохи. Аж тут Гертруда глянула по хаті і побачила, що немає другої дочки її Сохвії. Вона скрикнула:

— А де ж Сохвія?

Одна жінка згадала й скрикнула:

— Ой, лишечко, та вона ж пішла по дрова ще як ведмедя не було...

Гертруда мерщій кинулась до дверей. Жінки догадались, що вона хоче бігти шукати Сохвію. Вони вхопили її за руки, щоб не пустити. А в неї де й сила взялась,—поодкидала геть усе од дверей і побігла з хати.

Ведмідь був у дворі. Він люто ревів і обшкрібав лапами з морди куліш, що попик його. Гертруда побігла до дров. Сохвія сиділа заховавшись між дровами. Вона побачила матір і сказала тихенько:

— Мовчи, мамо, а то ведмідь почує і ззість нас.

Гертруда сіла біля Сохвії і закрила себе й її дровами так, що їх зовсім не стало видно. Аж тут прибігла ведмедева мати ще з одним ведмедчам. Вони почали лизати ведмедеві попечену морду. Потім ведмедиця кинулась до хати. Вона вдарила лапою в шибку і розбила її. Гертруда так і похолола, думає: „улізе в хату“. Ту ж мить щось як стрельне у ведмедицю, та не влучила куля в неї. Знов стреляють і гомін чуть. Це Ганс із товаришами верталися з полювання. Вони побачили біля хати ведмедів і заходилися стріляти. Один ведмідь утік, а другий упав мертвий. Ведмедиця підбігла до мертвого і не оступалась од його. І її вбито. А Гертруда, як почали стріляти, лягла

на Сохвію, щоб куля не влучила в неї. Як побили ведмедів, вона хотіла встати і заворушилась. А один чоловік як закричить:

— Стріляйте, он ведмідь у дровах ворухиться!

Але ту ж мить з між дров устала Гертруда. Всі полякалися, а хтось сказав:

— Оце, не дай Боже, за малим людини не вбили.

Ведмедів оббілювали і м'ясо та шкури поховали. Білий відмідь ведеться тільки по холодних краях. Він бува завдовжки сажнів півтора. На йому густа довга біла шерсть. Годується він рибою, тюленими та ще деяким звіром. Дуже гарно плава і забіга далеко на море по крижинах.

V.

Ганс Егеде часто ходив до ескимосів. Він брав з собою дітей, бо помітив, що ескимоси любили їх. Діти трохи позивкали до важкого духу і через те довше могли вибувати у ескимосів. Спершу Ганс не багато міг розмовляти з ескимосами, бо мови їх не знав, а на пальцях не багато чого покажеш. А далі він потроху навчався ескимоської мови і йому ставало лехше розмовляти з їми. Це була велика радість Гансові, бо він міг робити те діло, за яким приїхав сюди. Одного разу Ганс Егеде з дітьми і з товаришами були у ескимосів і вже хотіли йти додому. Вийшли з хати, аж на дворі така завірюха, що й світу не видно. Ескимоси показували руками, щоб зоставалися у їх ночувати.

Ганс Егеде каже:

— І справді доведеться зостатися, бо додому не дійдем.

А матроси сердяться, кажуть:

— Ми пропадемо з смороду.

Та нічого було робити, довелося заночувати. Вернулися знову в хату, посідали круг каганця. Ескимоси взялися до роботи: з моржевої кістки колодочки на ножі вирізують, луки то що. Вирізували вони дуже штучно. Один вирізував на лукові таке: лежить тюлень, а до його ескимос підлазить. Другий черідку оленів викарбував, а за їми ескимоси з луками женуться. У ескимосів рушниць нема, а самі луки, списи, та стріли. Свою зброю вони роблять з риб'ячих кісток, з гострих камінців, або з тих шматочків заліза, що часом море з побитих кораблів викине.

Ескимоські жінки теж працювали: одержу шили з тюленьчих та з оленьчих шкур. Візьме ескимоска дві шкури, складе їх шерстю догори, тоді риб'ячою кісткою проштрикує дірочки, а жилами сшиває. Ні голок, ні ниток у їх немає. Так вони шують сорочки, штани, кожухи, шапки, рукавиці і чоботи. Ще візьмуть часом та пір'я до одержу попришивають, щоб чепурніше було.

Збалакався Ганс Егеде з ескимосами і бачить, що вони мало про що знають, мало чого вмюють. Про писання або читання вони, звісно, й не чули ніколи. А як почнуть лічити, то вмюють тільки до двадцяти: скільки пальців на ногах та на руках, стільки і вмюють лічити, а далі ні,—так як у нас маленькі діти лічуть на пальцях. А як треба їм сказати: сто, так

вони кажуть: п'ятеро людей; се тим, що у п'ятьох людей на руках і на ногах сто пальців.

За вечерею заходились ескимоси гостити гостей.

Принесли сирого тюленячого м'яса.

Ганс каже:—Ми не їмо сирого м'яса.

Ескимоси здивувались. Тоді спекли гостям шматок м'яса над каганцем. А сами вони більш люблять сире м'ясо. Та й печене тюленяче м'ясо було дуже недобре й негарно пахло.

Товариші Гансови сказали:

— Хай йому цур, щоб ми його їли!

А Ганс каже:—Ззімо хоч потроху. Бачите, як вони щиро гостять.

Покуштували трохи того м'яса. Після м'яса їм налили кухоль тюленячого лою. Цього вже зовсім не можна було пити, таке гидке та вонюче. Ганс притулив кухоль до губів, наче б то п'є, тоді передав кухоль іншому. Той і собі так зробив. Дійшла черга до малого сина Гансового. Він узяв кухоль у руки, понюхав та аж скривився і каже, ледві не плаче:

— Ой, таточку! Невже ж мені треба пити це? Та воно ж воня так, як те, чим чоботи мажуть!

А батько й каже:

— Ну, не хочеш, то й не пий.

Оддали кухоль ескимосам. Ескимоси похитали головами, що як це так: стільки людей пило й кухоль повен!

А сами наливають собі повні кухлі, п'ють аж прицмакують, що дуже добре. І їли Ескимоси щиро. Вони й завсігди побагато їдять, як є що їсти. Ескимос може за одним заходом ізісти чотирнадцять хунтів м'яса та лою; за те він може кілька день бути без їжі.

Добре боліли голови у Ганса та в його товаришів, як переночували вони у ескимосів.

Довелось Гансові побувати і в тих ескимосів, що живуть далі на північ. Ті жили у снігових хатах. А снігові хати роблять так. Обчеркує ескимос на снігу кружало таке завбільшки, яку хату хоче робити. Тоді ріжуть з того кружала сніг так, як цеглу. З тії снігової цегли складають хату, зводячи її догори, як

дзвін. Щоб сніг краще злігся, по щілинах проводять гарячим ножем. Сніг трошки росте від гарячого і потім змерзається. Замість вікон у стінах становлять тоненькі крижини і вгорі кладуть крижину, то крізь кригу, проходить в хату трохи світла. У середині хати вибивають тюленьчими шкурами, щоб сніг не роставав і не капало зверху. Такі хати дуже міцні. Вони ростають хіба аж у половині літа, бо там і літо дуже холодне.

Минула довга темна зима. Сонце знову

засвітило на небі. Першого дні воно тільки зійшло га зараз і зайшло. Другого дні вже воно довше побуло на небі, третього ще довше, і де далі, то дні все довшали.

Одного разу Ганс пішов до ескимосів і побачив, що вони позбіралися гуртами і якесь у їх свято. Він питається:

— Що це в вас?

Ескимоси сказали: — У нас свято, бо літо прийшло.

Ескимоси люблять літо, бо тоді вони добувають собі багато їжі. А їжі їм треба багато, бо в холодній країні люде побгато їдять. Тим то, як сонце поверне на літо, вони й святкують літові свято. Ганс зостався подивитись на те свято.

Найсамперед один ескимос підійшов до ідола. Ескимоси кланяються ідолам; ідоли ті пороблено з кісток або з каміння, тільки так погано, що ледві обличча знать.

Підійшов ескимос до ідола і помазав йому губи кров'ю—то богові жертва, щоб і він їв. Тоді сами ескимоси почали їсти і їли дуже побгато. Наївшись, вони заходилися танцювати, а один грав у бубон, стрибав на одному місці і співав пісню про те, що ось вертається сонце, і будуть ескимоси бити тюленів, і про те, які гарні люде ескимоси, і як вони гарно все роблять. Усі раділи, слухаючи і собі кричали й танцювали. І до того дотанцювалися, що попадали й поснули. Як виспались, знову почали їсти й танцювати і так доти, поки поїли мало не все, що в їх було. Тоді й свято скінчилося. Ганс Егеде часто розмовляв з ескимосами про Бога. Він їм казав:—Як

ви можете молитись ідолам, коли ви їх сами поробили?

Ескимоси кажуть:—То що, що сами поробили? То нічого, а в тих ідолах духи сидять, і ми тим духам молимося.

А проте ескимоси не дуже своїх ідолів поважають. Часом молитися ескимос ідолові, просить, щоб пособив йому у чому небудь, а воно, гляди, й не зробиться те, чого прохав. Ескимос розсердиться на ідола, поб'є його і викине геть, а собі іншого зробить.

У ескимосів є свої попи—звуться шамани. Ті шамани в ескимосів за лікарів правлять і ворожуть їм. Ганс Егеде питається одного разу у шамана:—А як ти вреш, то що з тобою буде?

Шаман каже:—Душа в людини невміруща. Як людина вмере, то душа піде в рай. А рай отам, під землею.

Ганс питає:—А гарно там?

Шаман зрадів:—Гарно, каже, гарно. У раю завсігди літо. Там безлич звіру, птахів та риби. Там усе вогні горять, а над вогнями казани висять. І живі тюлені сами стрибають у казани та й варються ескимосам на поживу. Там, у раю, кожен може їсти що схоче і скільки схоче.

Ганс Егеде подумав: „Їм, бідолахам, доводиться за життя часто голодувати. От вони й думають, що в раю їжі буде до схочу.“

VI.

Ганс Егеде все ходив до ескимосів. Одного разу, як був він там, вони привели його до мертвої жінки і кажуть, щоб він її живою зробив. Ганс Егеде й каже:

— Не можу я цього зробити,— я не Бог.

Коли чує, дитина плаче. Озирнувся Ганс і бачить, що коло ями лежить на тюленячій шкурі дитина. Він питається:

— На що се?

Ескимоси кажуть:

— Оце батько її сюди приніс. Се цієї мертвої жінки дитина. Батько не вмів її годувати і приніс сюди, щоб замерзла.

Ганс узяв дитину й поніс додому. Жінка його Гертруда рада була приймакові, а Сохвія раділа йому так, як новій живій ляльці. Тільки товариші Гансови ремствували, казали: — Самим їсти нічого, а тут іще ескимосенят понабіраємо.

Та Ганс не зважав на те. Він дужче та дужче ладнав з ескимосами. Одному ескимосові зняв з ока полуду, а другого від пропасницівилічив. Почали ескимоси казати, що Ганс Егеде великий лікар і стали його дуже поважати.

А тим часом прийшло літо. У ескимосів уже нічого було їсти, і вони поїхали до моря бити звірів. Та й у норвежців їжа до краю доходила.

Норвежці і Ганс Егеде з їми і собі поїхали бити звірів. Та їм не пощастило і вони вернулись майже без нічого. Повинен був прийти корабель з Норвегії та привезти їм їжі. Але чомусь довго не приходив. Ганс полічив, скільки в його людей. Усього, з дітьми й з жінками, було 23 чоловіка. Корабля вже в їх не було, бо той, що їх сюди привіз, поїхав додому, а був самий човен. Харчів було тільки на місяць. Ганс каже:

— Як що й не прийде корабель з дому

цього літа, то й тоді ще не помремо. Адже тут багато моржів та тюленів—будемо їх їсти. Ескимоси ж їдять, то й ми їстимемо. Та й птиці багато - можна стріляти.

А один норвежець каже:

— А чим будемо стріляти? Рушниці є, а порох та кулі всі вже повистрелювали.

Ганс каже:

— То будемо тюленяче м'ясо їсти.

Норвежці росердилися, кажуть:

— Хиба ми собаки або ескимоси, щоб його їсти!

Другого дня Ганс Егеде ходив десь; вертається додому, коли бачить—два його сини: Павло та Микола, невеличкі ще хлопці, сидять на хаті, на покрівлі і щось роблять. Микола й каже:

— Ей, Павлусю, чого ти так скривився? Як будеш отак кривитися, то мамуся зараз побачить, що тобі погано. А треба не показувати, що нам погано їсти його. Ти ж знаєш, що в нас скоро нічого буде їсти—саме тюленяче м'ясо. Дивись на мене, як я їм!

А Павло відказує:

— Та й я незабаром вивчуся його їсти. Але тепер як донесу шматок до рота, то так і занудить.

А Микола каже:

— Та й я, як починав їсти, то аж тричі кидав шматок, тричі тікав од його, а тепер байдуже. А ескимоські діти, як їдять тюленяче м'ясо, то аж пальці оближують.

Ганс гукнув до їх:

— А що то ви робите?

Микола каже:

— Тюленяче м'ясо їмо.

Ганс питається:

— А на що?

Павло каже:

— А ти ж, татусю, казав, щоб звикати до тюленьчого м'яса, бо доведеться його їсти. От ми й звикаємо. Здобули собі шматок, зварили та й їмо.

Ганс ізняв дітей з хати, поцілував їх і повів у хату. Гертруда, мати їх, каже:

— А чого це од вас так погано пахне?

Ганс каже:

— Вони гарні, добрі діти, — звикають їсти тюленьче м'ясо, але навіть не хочуть кривитися, щоб не завдати нам смутку.

І Ганс розказав усе, що бачив, а далі й каже до товаришів:

— Невже ж діти терплячіші за нас будуть?

Великі люде засоромились і не стали так ремствувати на те, що й досі нема їжі з Норвегії.

А тут трохи згодом і корабель прийшов, і все що треба привезено. Тепер було що їсти. Прийшла знову зима і проминула. А влітку знову прийшов з Норвегії до Гренландії корабель. Він прийшов китів бити і привіз харчу. Той харч у великій пригоді став Гансові та його товаришам.

VII.

Уже два роки вибув Ганс Егеде у Гренландії. Він навчився говорити по ескимоському і тепер розказав ескимосам про Христа і багато чого їх навчив. Ескимоси добре розуміли його. Деякі з їх і повихрищувались.

Чутка про його розійшлась по Гренландії і ескимоси здалека приходили до його. Ганс, радіючи, бачив, що не дурно заїхав сюди. Одно тільки горе було,—товариші не пособляли йому, а тільки ставали на перешкоді. Вони погано поводитися з ескимосами—кривдили їх. Ганс умовляв їх:

— Що ви робите? За що кривдите людей?
А ті кажуть:

— Хиба вони люде? Гарні люде, що сире м'ясо жеруть!

І не слухаються Ганса, а роблять ескимосам усяку шкоду, і Ганс з усієї сили обороняв од їх ескимосів. І хоч би ескимоси їм шкоду яку робили, так ні ж: вони зовсім не злі і кривди ніякої нікому не робили і охоче поділялися всим, що мали в себе.

Ганс аж дивувався, що вони такі добрі. Він бо, їдучи до їх, думав, що вони зовсім не такі. Ганса улюбили всі ескимоси за те, що він був до їх добрий, і з усяким лихом вони йшли до його.

Одного разу його привезли до хворого і прохали, щоб вінвилічив його.

Ганс сказав:

— Я не знаю, чи зможу йому пособити.

А ескимоси прохали:

— Ти тільки подмухни на його!

Ескимоські ворожбити, шамани, як лічили хворих, то все дмухали на їх. Тим ескимоси й прохали Ганса, щоб подмухнув. Але Ганс сказав:

— Я не можу подмухом звести хворого, та й ніхто цього не може зробити.

Та ескимоси і сам хворий дуже прохали Ганса, і товариші йому сказали:

— Послухайтесь бо нас, панотче! Дмухніть уже на його, коли йому так хочеться—все ж йому лекше буде, як він побачить, що ви послухались його. Тут гріха нема.

Ганс подумав, підійшов, до хворого і сказав:

— Я не можу подмухом своїм зробити так, щоб він одужав. Я тільки можу прохати Бога, щоб Він поміг йому.

Він положив руку хворому на голову і подмухнув на його, кажучи:

— Господи! пособи безщасному!

Хворий вдячно та радісно глянув на Ганса Егеде і ескимоси раділи

Трохи згодом хворий одужав. Ганса часто до недужих кликали. Недужі раді були, як він до їх приходив. Він давав їм тих ліків пити, які в його були.

Так Ганс Егеде й жив у Гренландії невтомно працюючи: він усяким робом ставав ескимосам у пригоді.

Проминуло вже десять років. Діти Гансови повиростали, а найстарший син Павло поїхав додому в Норвегію вчитися. Аж тут скоїлося лихо.

Одного разу приїхав у Гренландію з Норвегії хлопець у віспі—дорогою напала вона його. Віспа дуже липка хвороба, і вона скоро розійшлася по між ескимосами. Перш її тут ніколи не було. Ескимоси не знали, як од неї лічитись і їх багато вмірало. З двохсот семей, що жили недалеко од норвежців, зосталось тільки тридцять, а ті померли. Ганс забірав хворих до себе. І він, і жінка його день і ніч були коло хворих, лічили їх, розважали.

Багато ескимосів повмірало у їх на руках. Вони знали, що тут, як вони вмруть, то їх не кинуть, а поховають, як треба. А на слободі всі боялися хворих, щоб і собі од їх хвороби не набратися і кидали їх самих. Ганс часто ходив до ескимосів, хворих забірав до себе, а мертвих ховав. І ескимоси за це ще дужче любили його. Один старий ескимос уміраючи казав Гансові:

— Ти гарна людина, бо по правді робиш. Свої нас цураються, а ти піклуєшся про нас, ховаєш наших покійників, щоб їх звіри не поїли. При тобі і вмерти не важко, бо ти кажеш, що після смерти нам буде краще життя.

Після віспи чутка про Ганса ще далі розійшлася.

Одного разу поїхали норвежці рибу ловити туди, де ще ніколи не були. Ескимоси хотіли були стріляти на їх із луків, щоб риби їхньої не ловили, та якось довідались, що тут і Ганс Егеде. Тоді вони зараз покликали норвежців до себе, гостили їх і повели туди, де було багато риби.

VIII.

Одного разу Ганс Егеде попрохав, щоб вони взяли його з дітьми з собою, як їхати-муть усякого звіра бити. Ескимоси що-літа їздили це робити, і тепер саме час був полювати, бо тюлені припливали до берега виводити діти, олені теж ішли з півночі на південь; на літо на північ летіло безліч усякогоптаства: гусей, качок, лебедів то що; риба

йшла на м'яке тертися. То тепер ескимосам треба було надбати їжі на всю зиму.

Ескимоси повиягали свої легесенькі санички з китових ребер зроблені і поскладали в їх усе, що треба було з собою брати. Потім позапрягали в санки пар по п'ять або по шість собак, посідали і поїхали.

Ескимоси їздять собаками, бо коні не можуть у їх жити через холод. Собаки їдять там рибу, та ескимоси їх не дуже годують. Їм і самим, часом, нічого їсти, — то собакам кидають хиба які недоїдки. Собаки не можуть везти по багато, але пудів десять можна покласти на санки.

Собаками весело було їхати. Вони бігли швидко і всю дорогу весело гавкали. Діти

Гансови дуже раділи. Вони казали:—Ніколи ще не було так весело їхати, як тепер.

Приїхали до моря. Найсамперед ескимоси понапинали шатра з тюленьчих шкур, щоб жити там, поки діло буде. А діла було чимало. Де які ескимоси били тюленів, а де які оленів. Тюленів швидко знайшли. Їх багато повилазило з моря на беріг. Ескимоси зайшли од моря тихенько так, щоб тюлені їх не бачили і заступили їм дорогу до моря. Тоді почали бити їх по головах ломаками. Тюлень звір плохий і лазить погано. Через те ескимоси багато їх побили і тільки трохи тюленів утекло в море. Ескимоси з радощів їли багато тюленьчого м'яса та лою. Опріче того ще оленів ескимоси ловили. Олень звір невеликий, завбільшки з доброго бузівка. Роги в його гіллясті. Що року ті роги спадають в осени, а по весні виростають. І як нові роги виростуть, то й гілка ще одна нова виросте на рогові. Скільки років олень живе, стільки в його гілок на рогові. По других місцях люде держать свійських оленів: їдять їх молоко та їздять їми; але в Гренландії ескимоси свійських оленів не держать, а тільки ловлять диких на м'ясо та на шкуру.

На оленів ескимоси копали ями в снігу, на тих стежках, де вони бігають. Ями ті накривали снігом. Олень біжить, а сніг під їм провалиться, він і впаде в яму. Тоді ескимос його і вб'є.

А то ще ескимоси їздили човнами бити тюленів та моржів по крижинах. Човни в ескимосів вузькі й довгі. Роблять їх з тоненьких дрючків або з китових ребер. З око-

ла човен увесь обшито тюленьчою шкурою, а зверху, посередині, кинуго дірку таку, щоб у неї можна було пролізти чоловікові. До дірки вгору пришито мішок з тюленьчої шкури. Ескимос удягне одержу з тюленьчих кишок таку, що вона води не пуска крізь себе, влізе діркою в човен, сяде, простягне ноги, тоді зашморгне круг пояса мішок, що пришито до дірки, і з одним веслом їде, куди схоче. Вода в човен не поллеться, а як часом хвилию оберне його, то він сам знову повернеться так, як і треба, бо дуже легенький і пливе собі далі. Це такі бувають чоловічі човни, а жіночі човни великі душ на п'ятнадцять. На жіночому човні становлять ескимоси щоглу з вітрилом, і жінки, співаючи, женуть човен веслами.

Рибу ловити їздили ескимоси до річок і ловили сітками, а на мілкому кололи остями. На птахів становили сільця.

Літо у Гренландії коротке і як де багато нападало снігу, то він не встигне ростанути за літо. Так ото ескимоси і закопували в сніг усе м'ясо, що здобували, щоб вонò не попсувалося до зими.

Кінець літа стали підпливати до берегів кити. Кит не риба, а звір, як і тюлень. Він виринає з води дихати воздухом, бо дихає не зябрами, а легенями. Кит дуже великий: буває сажнів десять завдовжки, а завширшки, саме посередині, сажнів із п'ять. Голова в його дуже велика — мало не третина всього його тіла, а очі маленькі, як у коня. У рот можна чималим човном уїхати, а глотка манісінька така, що ледві кулак простромиш. Зубів зов-

сім немає, а замість їх виростають у роті рогові палки. Вони ростуть не щільно. Ті палки звуться китовий вус. Кит набере повен рот води, тоді виціде її крізь той вус, а всякі дрібнесенькі черепашки та рибки, що остануться за вусом, проковтне. Ото вся його їжа. Кит як розсердиться, так дуже б'є хвостом по воді, так дуже, що як ударить по великому човну, то й переб'є його. З кита здобувають багато м'яса, лою і китового вуса. Через те багато людей виїздить бити китів.

Одного разу на морі, недалечко од берега, піднявся вгору водяний стовп і знову впав у море. То кит викидав воду з своїх сюркал—то його ніздрі. Вони в його на голові і він як диха, висюркує з їх воду. Ескимоси посідали в човни і виїхали в море. Вони підпливли до кита і відразу кинули на його багато списів з зазубнями на кінці. Списи повстромлювались у кита. Він почав страшенно борсатись по воді. Але до списів були поприв'язувані вірьовки. Ескимоси з усієї сили почали притягати тими вірьовками кита до берега. Цього разу їм пощастило. Кит був не дуже великий, і вони таки притягли його. Ескимоси дуже раділи. Одним китом ціла слобода могла житися всю зіму. Тепер про їжу не треба було більш думати. Ескимоси вернулися додому і Ганс Егеде з їми.

IX.

Через десять років після того, як Ганс Егеде приїхав у Гренландію, умер той король, що пособляв йому. Новий король не схотів

пособляти Гансові, бо користь з Гренландії була невелика: китів там норвежські мореплавці били мало. Він послав у Гренландію кораблі і звелів сказати Гансові так:

— Оце приїхали кораблі, щоб забрати звідси всіх норвежців додому. А як хто схоче зостаться тут, тому кинемо харчу на один рік, а там хай живе, як знає.

Вразив Ганса Егеде такий наказ королівський. Він і каже:

— Десять років прожив я в Гренландії. Чимало довелося перетерпіти. І ось тепер, як я досяг свого, як ескимоси стали розуміти і слухатись мене,—мені велять їхати звідціль. А вони забудуть усе, що я казав, і стануть такі темні, як і були. Ні, я не поїду.

А товариші кажуть:— А ми поїдемо. Що ми тут їстимем, як король не присилатиме харчу? Ми не ескимоси, щоб тюленів їсти. Та й обридло вже нам тут, —додому хочеться.

І ніхто не хоче зоставатися в Гренландії. Сам Ганс Егеде з жінкою та з дітьми зостається. Почали норвежці лагодитись їхати. Та за останні роки багато людей наїхало у Гренландію і тепер не було всім місця на кораблях, щоб усю їх худобу забрати. Десять норвежців зосталися в Гренландії до другого року берегти ту худобу, що позоставалася. Ганс написав до короля у листі: „Я відціль не поїду. Краще мені терпіти лихо, їсти тюленяче м'ясо, ніж покинути дороге мені діло“.

Королеві сподобалось, що Ганс Егеде так любить своє діло. Через рік він знову прислав корабель з харчем.

Ще п'ять років проминуло Умерла Гансова жінка Гертруда. Він дуже побивався за

нею, була бо вона йому вірна дружина і щира пособниця у його ділі. Тут приїхав старший син Гансів Павло. Батько посилав його додому вчитися. Він вивчився і оце приїхав і сказав батькові:

— Тату, тепер я стану тут замість вас, а ви їдьте додому, бо вже нездужаєте, треба вам одпочити.

Ганс і справді нездужав. Він послухав сина, бо знав, що син робитиме діло так саме щиро, як і він. І він поїхав додому. І дома Ганс усе ж не забував про Гренландію. Він учив ескимоської мови тих, що думали їхати в Гренландію. Так прожив Ганс Егеде двадцять років і року 1758 змер. Але йому не важко було вмірати. Він знав, що не дурно прожив на світі, бо багатьох людей навчив він жити по правді і розібрати, що єсть добро, а що зло.

Як він умер, син його Павло приїхав у Норвегію і став замість його, а в Гренландії замість Павла зостався менчий брат. І цей так саме щиро робив, як батько та старший брат.

Тепер у Гренландії чимало людей з Європи живе. Заведено там школи і вже багато ескимосів є письменних. Навіть єсть газета по ескимоському. Всі європейці і більша частина ескимосів живуть на західньому березі по над морем, а на східньому боці тільки трохи ескимосів живе, бо той беріг дуже горяний і криги тут більше. А посередині в Гренландії ніхто не живе, бо там ніколи не тане крига та сніг, і до землі там не докопаєшся. Довгі віки на ті сніги не ступала людська нога; не раз наважувалися люде перейти Гренландію впопе-

рек, але пройшовши трохи, мусіли вертатися так важко й холодно було йти. І тільки недавно норвежець Нансен підмовив собі п'ятеро людей, і хоч як багато лиха вони зазнали, а таки пройшли Гренландію впоперек, і тепер люде знають про неї, яка вона є, а то нічого не знали.

Переказала М. Загірня.

НІБУ

НИБУ

5
12427/180

НІБУ

Бібліотека „МОЛОДІСТЬ“.

- Кн. I Андерсен Г. Казки. Кн. перша. Пер. М. Загірня (друкується).
- „ II Українські народні казки. Зред. Б. Грінченко.
- „ III Твен М Пригоди Тома Сойера. Пер. М. Загірня.
- „ IV „ Пригоди Гека Фінна. Пер. Н Грінченківна.
- „ V Амічіс С. Серце. Книга про дітей Пер. Б. та М. Грінченки.
- „ VI Грінченко Б. Байки з малюнками.
- „ VII „ Чудова дівчина та інші оповід.
- „ VIII „ Сонце сходить.. та інші вірші.
- „ IX „ Книга казок віршом.
- „ X „ Розум та почування у живої тварі. З малюнками.
- „ XI Оповідання про дітей. Поперекладали Б. Н. та М. Грінченки.
- „ XII Кибальчич Н. Дитячі оповідання.
- „ XIII Грінченко Б. Робінзон. З малюнками.
- „ XIV „ Серед крижаного моря. З мал.
- „ „ Загірня М. У сніговому краї. З мал.
- „ XV Андерсен Г. Казки. Кн. друга. Пер. М. Загірня. (Друкується).
- „ XVI Тальбот. Старшини у Вільбайській школі. Пер. М. Загірня. (Друкується).
- „ XVII Бічер-Стоу Г. Дядькова Томова хатина. Пер. М. Загірня. (Друкується)

Головний склад у „Гуртовій коморі т-ва ЧАС“

Володимирська, 42.

Ціна 1 карб. 60 к.
